

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

 «__» ____ 2025 р.
(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Регіоналізація та глобалізація як переважаючі тенденції розвитку сучасного світового господарства**
Regionalization and globalization as the prevailing trends in the development of the modern world economy

Виконав: студент VI курсу, групи 6451м

Спеціальності 051 Економіка

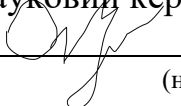
ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

 Волочієнко Павло Ігорович

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

 к.е.н., доц. Тур О.В.

(наук.ступінь, вч. звання, прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2025р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки та екології моря

Кафедра економічної політики та безпеки

Спеціальність 051 Економіка

Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

 Світлана МАРУЩАК
«___» _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту _____ Волочієнку Павлу Ігоровичу
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Регіоналізація та глобалізація як переважаючі тенденції розвитку сучасного світового господарства

Керівник роботи к.е.н, доцент Тур Олександр Васильович

Затверджені наказом ректора № 1296-уч від « 30 » жовтня 2025 року

2. Термін подання роботи: 10 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з проблем глобалізації, регіоналізації, міжнародної економіки та світового господарства. У дослідженні використано офіційні статистичні матеріали міжнародних організацій і інституцій, зокрема Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Світової організації торгівлі, Організації економічного співробітництва та розвитку, UNCTAD, а також дані національних статистичних служб окремих країн і регіональних інтеграційних об'єднань.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): теоретико-методологічні основи глобалізації та регіоналізації світового господарства; аналіз сучасних тенденцій регіоналізації та глобалізації у світовому господарстві; перспективи розвитку глобалізаційних і регіоналізаційних процесів

5. Перелік презентаційних матеріалів: Логіка глобалізаційного процесу; Узагальнена періодизація глобалізації; Чинники розвитку регіоналізації; Теоретичні підходи до співвідношення глобалізації та регіоналізації; Логіка суперечностей між глобалізацією та регіоналізацією; Методи оцінювання рівня глобалізації; Динаміка глобалізації з 1970-2022рр.; Динаміка прямих іноземних інвестицій, чистий приплив у % від ВВП, 2000-2023 рр.; Загальний індекс глобалізації KOF у 2024р.; Карта регіональних торговельних угод (RTAs) за регіонами світу; Інтеграційні моделі 2000-2025рр.: щільність, модель, економічна логіка; Динаміка реального ВВП країн USMCA з 1975р., дол США; Динаміка індексу глобалізації KOF країн USMCA

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2025р.- 15.09.2025р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2025р.- 30.09.2025р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2025р.- 31.10.2025р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2025р.- 14.10.2025р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6.	Розробка теоретичного розділу	16.10.2025р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	31.10.2025р.	
8.	Розробка проектного розділу	14.11.2025р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	21.11.2025р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	01.12.2025р.	
11.	Підготовка файлу опису	04.12.2025р.	
12.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	05.12.2025р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	08.12.2025р.	
14.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	12.12.2025р.	
15.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	12.12.2025р.- 16.12.2025р.	
16.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.12.2025р.- 18.12.2025р.	
17.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	16.12.2025р.	
18.	Захист роботи перед АК	20.12.2025р.	

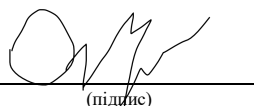
Студент

(підпис)

П.І. Волочієнко

(ПІБ)

Керівник роботи

(підпис)

О.В. Тур

(ПІБ)

АНОТАЦІЯ

У магістерській роботі досліджено глобалізаційні та регіоналізаційні процеси як чинники трансформації світової економіки в умовах нової гео економічної реальності. Узагальнено теоретичні підходи до трактування глобалізації й регіоналізації, проаналізовано їх взаємозв'язок, суперечності та методологічні підходи до оцінювання глобалізаційних процесів, актуальність яких зумовлена посиленням гео економічної фрагментації, цифровою трансформацією та зростанням ролі регіональних інтеграційних об'єднань.

Проаналізовано індикатори й напрями розвитку глобалізації у XXI столітті та роль регіональних інтеграційних об'єднань на прикладі ЄС, USMCA, АСЕАН і МЕРКОСУР. Оцінено позицію України у глобалізаційних і регіоналізаційних процесах з урахуванням динаміки індексу глобалізації КОФ, змін у структурі зовнішньої торгівлі та трансформації інтеграційної моделі в умовах війни та євроінтеграції.

Обґрунтовано напрями адаптації національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації, зокрема структурної модернізації, диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку людського капіталу, інноваційного й «зеленого» розвитку та зміцнення економічної безпеки. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання в державній економічній і зовнішньоекономічній політиці, стратегіях післявоєнного відновлення та євроінтеграції, а також у навчальному процесі.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, гео економічна фрагментація, регіональні інтеграційні об'єднання, європейська інтеграція, національна економіка України, економічна безпека.

ABSTRACT

The master's thesis examines globalization and regionalization processes as key factors in the transformation of the world economy under the conditions of a new geo-economic reality. Theoretical approaches to the interpretation of globalization and regionalization are summarized, their interrelation and contradictions are analyzed, and methodological approaches to assessing globalization processes are considered. The relevance of the study is driven by increasing geo-economic fragmentation, digital transformation, and the growing role of regional integration groupings.

The paper analyzes key indicators and trends in the development of globalization in the 21st century and examines the role of regional integration groupings using the examples of the EU, USMCA, ASEAN, and MERCOSUR. Special attention is paid to assessing Ukraine's position in globalization and regionalization processes, including the dynamics of the KOF Globalisation Index, changes in the structure of foreign trade, and the transformation of the integration model under conditions of war and European integration.

The study substantiates directions for adapting Ukraine's national economy to contemporary globalization and regionalization trends, particularly in terms of structural modernization, diversification of foreign economic relations, development of human capital, innovation and "green" growth, and strengthening economic security. The practical significance of the results lies in their potential application in shaping state economic and foreign economic policy, post-war recovery and European integration strategies, as well as in the educational process in courses on international economics.

Keywords: globalization, regionalization, geo-economic fragmentation, regional integration groupings, European integration, national economy of Ukraine, economic security.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА	11
1.1. Сутність і етапи розвитку процесів глобалізації	11
1.2. Поняття регіоналізації та її місце у світовій економіці	19
1.3. Взаємозв'язок і суперечності між процесами глобалізації та регіоналізації	25
1.4. Методологічні підходи до дослідження глобалізаційних процесів	34
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	40
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ	41
2.1. Основні індикатори та напрямки розвитку глобалізації у ХХІст.	41
2.2. Регіональні інтеграційні об'єднання як прояв регіоналізації (ЄС, USMCA, АСЕАН, МЕРКОСУР)	49
2.3. Позиція України у глобалізаційних та регіоналізаційних процесах	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	65
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І РЕГІОНАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	66
3.1. Трансформація світової економіки в умовах нової геоекономічної реальності	66
3.2. Прогнозування тенденцій розвитку регіональних економічних угруповань	72
3.3. Напрями адаптації національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації	79
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	86
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується глибокими трансформаціями, зумовленими взаємодією процесів глобалізації та регіоналізації, посиленням геоекономічної фрагментації, зростанням ролі безпекових чинників, цифровою трансформацією та «зеленим» переходом. Глобальні кризи останніх років, пандемія COVID-19, повномасштабна війна проти України, трансформація глобальних ланцюгів доданої вартості та загострення геополітичної конкуренції суттєво змінюють логіку функціонування світового господарства. У цих умовах країни дедалі частіше поєднують відкритість економік із регіональними інтеграційними форматами, розглядаючи їх як інструмент підвищення економічної стійкості та захисту національних інтересів.

Для України проблематика глобалізації та регіоналізації має особливе значення. Країна одночасно перебуває в умовах повномасштабної війни, глибоких структурних змін економіки та прискореної європейської інтеграції. З одного боку, відкритість економіки забезпечує доступ до міжнародних ринків, фінансових ресурсів і технологій, з іншого — посилює її вразливість до зовнішніх шоків і ризиків. У цьому контексті регіоналізація, насамперед у межах європейського інтеграційного простору, розглядається як інституційна відповідь на суперечності глобалізації та як ключовий механізм довгострокової адаптації національної економіки.

Актуальність магістерської роботи зумовлена необхідністю комплексного аналізу сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації, визначення місця України в цих процесах і обґрунтування напрямів адаптації національної економіки до нової геоекономічної реальності. Особливої уваги потребують питання структурної модернізації економіки, диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, інтеграції до регіональних виробничих і торговельних ланцюгів, розвитку людського капіталу та забезпечення економічної безпеки.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей впливу глобалізаційних і регіоналізаційних процесів на розвиток національної економіки України та розробка практичних рекомендацій щодо її адаптації до сучасних геоекономічних викликів. Для досягнення поставленої мети в роботі передбачається розв'язання таких завдань:

- розкрити економічну сутність та основні етапи розвитку процесів глобалізації світового господарства;
- узагальнити наукові підходи до трактування поняття регіоналізації та визначити її місце у системі сучасної світової економіки;
- проаналізувати взаємозв'язок і суперечності між процесами глобалізації та регіоналізації, а також їх взаємний вплив;
- систематизувати методологічні підходи до дослідження глобалізаційних і регіоналізаційних процесів у світовому господарстві;
- оцінити основні індикатори та напрями розвитку глобалізації у XXI столітті;
- проаналізувати роль і особливості регіональних інтеграційних об'єднань як форм прояву регіоналізації світового господарства;
- дослідити позицію України в системі глобалізаційних і регіоналізаційних процесів та визначити її конкурентні переваги й обмеження;
- охарактеризувати трансформацію світової економіки в умовах нової геоекономічної реальності;
- спрогнозувати основні тенденції розвитку регіональних економічних угруповань у середньо- та довгостроковій перспективі;
- обґрунтувати напрями адаптації національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації.

Об'єктом дослідження є процеси глобалізації та регіоналізації світового господарства як визначальні тенденції розвитку сучасної світової економіки. Предметом дослідження є економічні відносини, механізми, інституційні форми та тенденції взаємодії глобалізаційних і регіоналізаційних процесів у світовому

господарстві, а також їх вплив на розвиток національних економік, зокрема економіки України.

Теоретичною та методологічною основою роботи є праці вітчизняних і зарубіжних науковців з проблем міжнародної економіки, глобалізації, регіональної інтеграції та розвитку світового господарства, а також аналітичні матеріали провідних міжнародних організацій. У процесі дослідження використовуються загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняльний та структурно-функціональний аналіз, статистичні й індексні методи, що дозволяє комплексно дослідити взаємозв'язок глобалізаційних і регіоналізаційних процесів та оцінити їх економічні наслідки.

Інформаційну базу роботи доповнюють аналітичні звіти та огляди Європейської комісії, регіональних економічних комісій ООН, матеріали міжнародних фінансових і торговельних організацій, зокрема Світового банку, МВФ і СОТ, а також публікації у періодичних наукових і фахових виданнях. Використання зазначених джерел дало змогу проаналізувати динаміку й напрями розвитку глобалізаційних і регіоналізаційних процесів, оцінити їх вплив на структуру та функціонування світового господарства, а також визначити сучасні тенденції трансформації міжнародних економічних відносин в умовах посилення геоекономічних викликів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання органами державної влади та місцевого самоврядування при формуванні економічної та зовнішньоекономічної політики, а також у навчальному процесі при вивченні дисциплін з міжнародної економіки та європейської інтеграції.

Апробація результатів дослідження. Результати даного дослідження були оприлюднені та обговорювалися на Наукових економічних читаннях, присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора Лі»: Марущак С., Волочієнко П. Позиція України у глобалізаційних та регіоналізаційних процесах. Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки: збірник мат.

наук. економ. читань (01-02 грудня 2025 р., м. Миколаїв). Миколаїв: НУК, 2025. 0,21 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи складає 97 сторінки, з них основний зміст роботи викладено на 87 сторінках. Робота містить 19 таблиць, 25 рисунків. Список використаних джерел налічує 73 найменування на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Сутність і етапи розвитку процесів глобалізації

У сучасних економічних дослідженнях глобалізація трактується як багатовимірний процес посилення взаємозалежності країн і регіонів світу, який проявляється у зростанні міжнародних потоків товарів, капіталу, технологій, інформації та людської мобільності, у зближенні (або хоча б частковій уніфікації) інститутів та правил економічної взаємодії [1, с. 11]. З позицій глобальної економіки глобалізація – це певне перетворення світового господарства таким чином, що воно стає в нашому розумінні та фактичному існуванні більш цілісною системою з причин попереднього формування спільних ринків і наднаціональних стандартів регулювання, які впливають на національні економічні політики [1, с. 11].

Глобалізація не зводиться лише до «зростання торгівлі», хоча міжнародна торгівля є індикатором рівня глобалізації та основним її проявом. Вона включає декілька своїх вимірів:

- економічний – інтернаціоналізація виробництва, глобальні ланцюги доданої вартості, мобільність капіталу, транснаціоналізація бізнесу;
- соціальний – міграція, культурні та інформаційні взаємовпливи, мережеві комунікації;
- політичний – посилення ролі міжнародних організацій, угод і режимів, взаємозалежність безпекових та економічних рішень.

Тобто, глобалізація є багатовимірним явищем, що підтверджується і інструментально. Так наприклад, KOF Globalisation Index дозволяє виміряти рівень глобалізації одночасно за трьома складовими – економічною, соціальною та політичною. Він вказує на наявність загальної тенденції до зростання глобальних

взаємозв'язків із 1970-хрр. та відновлення взаємозалежностей вже в теперішній час після пандемійного спаду [2].

Системна логіка глобалізації – це узагальнююча навчально-аналітична формула, яка означає, що глобалізацію описують як системний процес із внутрішньою архітектурою: чинники → механізми/канали → наслідки. Вона спирається на кілька добре відомих наукових підходів. Так, George S. Yip (Yip G. S. Total global strategy : managing for worldwide competitive advantage. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall, 1995. 288р.) ввів і систематизував поняття drivers of globalization – ринкові, витратні, урядові, конкурентні. У багатьох працях і звітах далі drivers of globalization пов'язують із каналами глобалізації – торгівля, ПІІ, глобальні ланцюги вартості,) та результатами чи ефектами для ринків і конкуренції. Так, у звітах ОЕСР і Світового банку можна знайти пояснення глобалізації саме як системного процесу з driving forces – це технології, політика, лібералізація, transmission channels – це торгівля, інвестиції, фінанси, міграція, і economic & social outcomes – це зростання, нерівність, структурні зміни. Не залежно від конкретних формулювань, логіка глобалізації залишається системною. Тому зобразимо її на рис. 1.1.

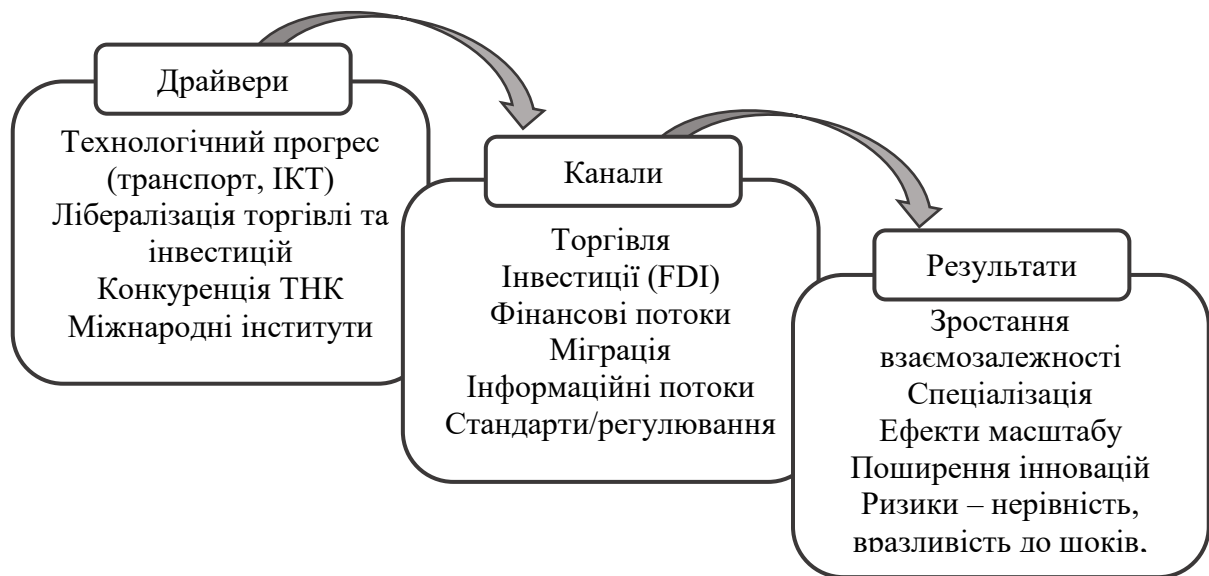

Рис. 1.1. Логіка глобалізаційного процесу

Джерело: складено автором на основі [3]

Така постановка важлива, оскільки сучасна хвиля дискусій про процес у 2021-2025рр. акцентує не «кінець глобалізації», а зміну її конфігурації: існує очевидний перехід від універсальної лібералізації до поєднання відкритості з пріоритетами безпеки, стійкості та промислової політики – refriend-shoring, посилення скринінгу інвестицій, регіональні коаліції, в зазначений період, тобто в наш час [4].

Глобалізація має свою історію розвитку. Відтак має сенс визначити етапи її розвитку. Так ми матимемо зрозумілі ознаки етапів глобалізації – часові межі, домінантні чинники та типові прояви – табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Узагальнена періодизація глобалізації

Етап	Часові межі	Домінантні чинники	Типові прояви
«Рання» (протоглобалізація)	до XIX ст.	великі географічні відкриття, колоніальні торгові системи	далекі торгові мережі, нерівноправний обмін, первинна інтеграція ринків
Перша «хвиля» сучасної глобалізації	кінець XIXст.-1914р.	індустріалізація, золотовалютні режими, здешевлення транспорту	стрімке зростання торгівлі, міграції та інвестицій
Деглобалізаційна пауза	1914-1945рр.	війни, протекціонізм, криза міжнародних фінансів	падіння торгівлі, валютні обмеження, розрив ланцюгів постачання
Інституційна глобалізація	1945-1980рр.	Бреттон-Вудська система, багатосторонні правила торгівлі	відновлення торгівлі, міжнародні інститути, технологічний розвиток
«Гіперглобалізація»	1990-ті- 2008рр.	лібералізація, ІКТ-революція, глобальні ланцюги вартості	вибухове зростання GVC, FDI, фінансової інтеграції
«Повільна глобалізація» / реконфігурація	2009-2020рр.	кризи, геополітика, протекціонізм, політика стійкості	уповільнення фрагментації виробництва, перегляд ризиків ланцюгів [4]
«Частково глобалізований світ» (поточний стан)	2021-2025рр.	фрагментація правил, безпекові пріоритети, цифровізація	збереження високої взаємозалежності при зростанні бар'єрів і «блоковості» [5]

У літературі зустрічаються різні варіанти періодизації зі спільним підходом до такого поділу, в якому виокремлюється хвилеподібна динаміка (прискорення ↔ уповільнення) та зміна домінантних чинників. Наприклад, у навчальному посібнику з глобальної економіки подано огляд підходів до визначення «історичних меж»

глобалізації та зазначено, що вчені розрізняють трактування глобалізації як (1) історично притаманного людству явища, (2) сучасного економічного феномену, (3) процесу, що має протоглобалістські витоки [1, с. 13-14].

Отже, розвитку процесів глобалізації – це еволюційний, хвилеподібний процес, який формується під впливом зовнішніх змін – у технологічному розвитку, міжнародній політиці та інституційному середовищі світової економіки. Він є нелінійним і небезперервним, з характерними хвилями з фаз інтенсивного розширення міжнародних зв'язків та періодами їх уповільнення або часткового згортання.

На ранньому етапі протоглобалізації були закладені базові передумови формування світових торговельних мереж. Їх економічна інтеграція в цей час мала нерівноправний, фрагментований характер. Перша «хвиля» глобалізації, як ми її розуміємо зараз, пройшла наприкінці XIX – на початку XXст. і продемонструвала значний потенціал індустріалізації та зниження транспортних витрат у стимулюванні міжнародної торгівлі, міграції та інвестицій. Зазначені ознаки вперше позначили масовий характер глобалізації.

Аналіз глобалізаційних процесів у період 1914-1945рр. засвідчує їх вразливість до геополітичних потрясінь, про що засвідчує різкого скорочення міжнародних економічних зв'язків по причині війн та протекціоніської політики держав. Вже після Другої світової війни розпочався новий етап інституційної глобалізації, у межах якого створення міжнародних економічних організацій і багатосторонніх правил посприяло стабілізації та розширенню світової торгівлі.

В період 1990-х-2008рр. за помітної лібералізації ринків, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та формування глобальних ланцюгів доданої вартості глобалізація досягла найвищого рівня інтенсивності – «гіперглобалізації». Цей період відомий стрімким зростанням міжнародних потоків товарів, капіталу та фінансів. Його завершення поклала фінансова криза 2008р., яка стала переломним моментом, початком фази «повільної глобалізації» з характерними

переглядом ризиків, зростанням ролі державної політики та частковим переосмисленням переваг глобальної інтеграції.

Сучасний етап глобалізація припадає на 2021-2025pp. Його має сенс пояснювати як фазу частково глобалізованого світу. Ознаки глобалізації – зберігається високий рівень міжнародної взаємозалежності, але у світі посилюються безпекові пріоритети, регуляторна фрагментація та тенденції до економічної «блоковості». Глобалізація в сучасному світі не припиняється, а трансформується, стає більш селективною та регіоналізованою.

Узагальнений аналіз етапів розвитку глобалізації дозволяє дійти висновку, що сучасні процеси міжнародної економічної інтеграції визначаються не стільки відмовою від глобалізації, скільки її якісною реконфігурацією, що має принципове значення для формування національних економічних стратегій та оцінки ролі окремих країн у світовій економіці. На сучасному етапі міжнародні потоки залишаються високими, але дедалі частіше «переналаштовуються» під безпекові, санкційні та технологічні обмеження [4; 5].

Глибокі дослідження етапізації глобалізації дають нам змогу скласти та навести дещо інші класифікацію етапів розвитку глобалізації. Для повноти висновків запишемо нову інформацію в табл. 1.2. Це п'ять основних історичних етапів глобалізації [6; 7; 8].

Таблиця 1.2.

Основні етапи розвитку глобалізації

Етап	Часові межі	Характеристика	Джерела
1. Протоглобалізація	XV-XVIIIст.	Світові торговельні шляхи, колоніальні імперії, географічні відкриття	[7; 9]
2. Індустріальна глобалізація	XIX-поч. XXст.	Револуція транспорту й зв'язку; перші ТНК	[11; 13]
3. Повоєнна глобалізація	1945-1980pp.	Створення ООН, МВФ, Світового банку; довгий період інтеграції	[7; 14]
4. Неоліберальна глобалізація	1980-2008pp.	Лібералізація ринків, фінансова глобалізація, розвиток ТНК	[6; 10; 15]
5. Цифрова глобалізація	2008-дотепер	Штучний інтелект, цифрові платформи, інтернет-економіка	[8; 11; 14]

Розглянемо детальніше пояснення до даної класифікації.

1. Протоглобалізація (XV-XVIII ст.). мало місце поширення морських шляхів, відкриття Америки та Азії, формування першого світового ринку, початок глобальних економічних зв'язків [9, с. 15]. В українських дослідження звучить думка, що саме на цьому етапі зародилися передумови сучасної світової економіки – виникли перші торговельні мережі, колоніальні імперії та світовий поділ праці [13].

2. Індустріальна глобалізація (XIX-початок XXст.). Інтеграція світових ринків суттєво прискорюється завдяки промисловій революції і технологічним змінам, відкриттю парових двигунів, залізниць та телеграфу [11]. Як вже було сказано вище, в цей період відбувався розвиток фінансової системи та формування перших транснаціональних компаній, що й стало фундаментом сучасної глобальної економіки [13].

3. Повоєнний етап (1945-1980-рр.). В цей період створено Бреттон-Вудську систему та міжнародну інституційну архітектуру – МВФ, Світовий банк, ГАТТ/СОР [7; 14]. Окрім того, відбувається розширення регіональних блоків – ЄС та ЄАВТ, починається новий рівень політичної інтеграції.

4. Неоліберальна глобалізація (1980-2008рр.). В цей період проявляються всі ознаки глобалізації – лібералізація руху капіталу; приватизація; фінансова дерегуляція; швидке зростання ТНК; вибуховий розвиток світового фінансового ринку [6; 10]. А українські дослідники пов'язують цю фазу з переходом постсоціалістичних країн до ринкових економічних моделей та інтеграцією у глобальні виробничі ланцюги [13].

5. Цифрова глобалізація (2008-дотепер). Це останній етап глобалізації. Його ознаки – інтернет і цифрові платформи – Google, Amazon, Alibaba; штучний інтелект та роботизація; цифрова торгівля; глобальні мережеві суспільства [8; 12]. В українських дослідженнях також звертається увага на суперечливість цього етапу. На думку авторів завдяки цифровізації зростає глобальна інтеграція, при одночасному посиленню геополітичної фрагментації та регіоналізації [15].

Розглянемо в довершення аналітичні характеристики динаміки глобалізації за 2021-2025рр. Для емпіричної оцінки глобалізації використовують показники інтенсивності міжнародних потоків та композитні індекси.

В першу чергу глобалізація проявляється в динаміці міжнародної торгівлі, яка відображає рівень інтегрованості національних економік у світове господарство. Як свідчать дані міжнародних організацій, у 2021-2022рр. світова торгівля демонструвала стрімке зростання, зумовлено відновленням після пандемії COVID-19 та відкладеним попитом [16, 17]. У 2023р. спостерігалось скорочення обсягів міжнародної торгівлі через геополітичну нестабільність, жорстку монетарну політику та порушення глобальних ланцюгів постачання [18]. За оцінками UNCTAD у 2024р. світова торгівля знову зростала до близько 33 трлн дол. США, тобто глобальні економічні зв'язки зберігаються, хоча вже помітні процеси фрагментації [19]. За прогнозами СОТ, у 2025р. можна очікувати помірне зростання міжнародної торгівлі, посилення регіоналізації та структурні зміни, які, на відміну від класичної лінійної глобалізації є характерними для процесів реглобалізації [20].

Ще одним ключовим індикатором глобалізації є міжнародна інвестиційна діяльність, і насамперед у формі прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Вона відображає глибину інтеграції національних економік у глобальні виробничі, фінансові та корпоративні мережі. Динаміка світових ПІІ засвідчує не лише масштаби транснаціонального руху капіталу, а й демонструє структурні зрушення у глобальній економіці. За даними UNCTAD, у 2021р. обсяг світових ПІІ зріс до 1,58 трлн дол. США, що було зумовлено відновленням економічної активності після пандемії та відкладеним інвестиційним попитом, які у випадку міжнародної торгівлі. У 2022р. відбулося скорочення світових ПІІ приблизно на 12% з причин геополітичної нестабільності, зростання процентних ставок і підвищення глобальної невизначеності [21; 22]. У 2023р. інвестиційні потоки стали більш стабільними, а у 2024 році, за оцінками UNCTAD, обсяг світових ПІІ перевищив 1,3 трлн дол. США, тобто, зберігалася транснаціональна інвестиційна активність, але посилюються процеси

геоекономічної фрагментації [23; 24]. За прогнозами в 2025р. міжнародних інвестиційних потоків будуть помірно зростати, процеси глобалізації на сучасному етапі адаптуються до зовнішніх умов.

Таким чином, не зважаючи на кризи та політичні шоки, глобальні зв'язки в останні роки демонструють тенденційну стійкість. В табл. 1.3. представлені основні показники інтенсивності глобалізації та їх динаміка.

Основні висновки з останніх звітів свідчать, що у 2021-2025рр. глобалізація функціонує як «стійка, але обмежена» система. Вона ще не є «повною» не зважаючи на рекордні значення як 25% глибини, що все ще означає значну роль кордонів і відстаней, але вже демонструє стійкість, тобто здатність відновлювати потоки після шоків [5]. Водночас інвестиційні потоки є і залишаються вразливими до зовнішніх негативних впливів, про що свідчить стримана інвестиційна активність у 2023р. і варіація структури FDI під впливом геополітичних ризиків, промислової політики та «економічної фрагментації» [26, р. 2-3].

Таблиця 1.3.

Показники інтенсивності глобалізації, 2022-2024рр.

Показник	2022	2023	2024	Джерело / коментар
Глобальні потоки FDI, млрд дол. США	–	≈ 1300	тенденція помірного відновлення	UNCTAD, 2023р. ≈ \$1,3 трлн дол. США [26, р. 2-3]
Частка світового виробництва, що складає обсяг міжнародної економіки value added)	близько рекордного рівня	≈ 21%	близько до пікових значень	DHL Tracker, 21% у 2023, рекорд – близько 22% [5]
«Глибина» глобальної пов'язаності, інтегральний DHL	≈ 25% (найвищий рівень)	≈ 25%	без суттєвих змін	DHL Tracker [5]
Світова торгівля товарами і послугами, трлн дол. США	–	спад ≈ –2%	+4%	WTO [27]

Таким чином, можна стверджувати, що глобалізація є комплексним процесом, який охоплює економічні, соціальні та політичні виміри, змінює національні моделі розвитку шляхом посилення міжнародної взаємозалежності [1, с. 11; 2]. Етапізація

глобалізації наразі залишається дискусійним питанням, але з аналізу наукової та методичної літератури слідує, що логіка розвитку глобалізації характеризується як хвилеподібна – періоди прискорення інтеграції замінюються періодами спаду активності і реконфігурації [1, с. 13-14]. Аналітичні дані за останні роки – 2021-2025рр., засвідчують стійкість глобалізації на відміну від її завершення.

1.2. Поняття регіоналізації та її місце у світовій економіці

Регіоналізація – це ще одне характерне для сучасного етапу розвитку суспільства. Її визначають як процес формування, розвитку та поглиблення економічних, політичних і соціальних зв'язків між країнами певного географічного або функціонального регіону. У підсумку в даному регіоні організовують структуровані регіональні інтеграційні об'єднання [11]. В Україні регіоналізацію визначають як інтеграційний процес, заснований на територіальній близькості, спільних економічних інтересах і схожості інституційних моделей, та наголошують на її зростаючому значенні в умовах глобальної нестабільності [11; 28; 29].

В порівнянні з глобалізацією, коли економічними процесами охоплюється весь світовий простір, регіоналізація – це процеси на наднаціональному, але не на глобальному рівні, а на рівні певних регіонів – частин глобального світу. Так регіоналізація посилює взаємодію країн конкретного регіону як Європа, Північна Америка, Південно-Східна Азія тощо [28]. Тобто, на відміну від глобалізації, яка розширює економічну взаємодію держав в світовому масштабі, регіоналізація концентрує взаємодію в межах певної конкретної території – регіону, де у держав є свої спільні інтереси, допустимо за домовленістю між країнами і з допомогою інституцій та правил знизити бар'єри для руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Глобалізація і регіоналізація мають певну схожість, але регіоналізація є не альтернативою глобалізації, вона є окремою специфічною формою організації

міжнародної взаємодії, може підсилювати глобалізацію, або певною мірою обмежувати її – це залежить від пріоритетності внутрішньорегіональних зв'язків.

Регіоналізація проявляється через різні форми інтеграційних об'єднань, які відрізняються глибиною інтеграції та ступенем наднаціонального регулювання. Послідовність цих форм відображає еволюцію інтеграційних процесів – табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

Основні форми регіональної економічної інтеграції			
Форма інтеграції	Сутність	Рівень інтеграції	Приклади
Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	Взаємне митних тарифів і кількісних обмежень у взаємній торгівлі між країнами-учасниками; збереження національних торговельних політик щодо третіх країн.	Низький	NAFTA/USMCA, Україна-ЄС
Митний союз	Єдиний зовнішній тариф стосовно третіх країн	Середній	ЄС (1968), ЄАЕС
Спільний ринок	Вільний рух капіталу, робочої сили, послуг; уніфікації законодавства та регуляторних норм	Високий	Єдиний ринок ЄС
Економічний союз	Єдина макроекономічна, фінансова, конкурентна та соціальна політика	Дуже високий	ЄС після Маастрихта
Економічно-валютний союз	Спільна валюта або жорстка координація валютно-кредитної політики; створенням наднаціонального центрального банку	Дуже високий	Єврозона
Політичний союз	Наддержавні інституції, спільна зовнішня політика	Максимальний	ЄС – частково

Джерело: складено автором на основі [11; 30, с. 40-46]

Таким чином, регіоналізація є поетапним процесом, у межах якого інтеграційні об'єднання еволюціонують від простих торговельних угод до більш складних інституційних систем, які мають високий рівень наднаціонального регулювання та взаємозалежності національних економік.

Як багатовимірний процес формування регіональних економічних і політико-інституційних об'єднань, регіоналізація реалізується через систему взаємопов'язаних між собою структурних рівнів. В їх ієрархії відображається процес поступового

поглиблення інтеграції та підвищення рівня наднаціонального регулювання. Такими рівнями є торговельний, економічний, політичний та інституційний – рис. 1.2.

Рис. 1.2. Структурні рівні регіоналізації

Джерело: складено автором на основі [11; 30, с. 40-46]

Початковою формою регіоналізації є торговельний рівень. Він ґрунтується на лібералізації взаємної торгівлі між країнами-учасниками. На цьому етапі поступово формуються спочатку зони вільної торгівлі, далі – митні союзи. Торговельний рівень регіоналізації має на меті створення початкових умов для зростання інтенсивності регіональних товаропотоків. Звідси випливає і взаємна економічна залежність.

Економічний рівень регіоналізації передбачає поглибленням інтеграційних процесів та вихід за межі взаємної торгівлі. Так, вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що стає можливим при гармонізації національного законодавства та регуляторних практик, забезпечує формування спільного (єдиного) ринку. Подальша інтеграція відбувається завдяки координації макроекономічної, фінансової, конкурентної та соціальної політики. Так в регіоні відбувається формуванню єдиного економічного простору або економічного союзу.

Політичний рівень регіоналізації виникає за умов створення наддержавних органів, яким надається право ухвалення обов’язкових для держав-членів рішень. Це стає можливим при координації окрім економічної, торговельної, соціальної

ключових напрямів державної політики. Рівень означає часткову делегацію національного суверенітету задля забезпечення стабільності та узгодженості розвитку інтеграційного об'єднання.

Інституційний рівень регіоналізації завершує процес структурної еволюції. На цьому рівні відбувається формування єдиних регуляторних механізмів, стандартів, наглядових органів. Інтеграційні проекти фінансуються регіональними фінансовими інституціями та банками розвитку. Вони ж відповідають за макроекономічну стабільність.

Узагальнюючи, сукупність структурних рівнів регіоналізації формує цілісну модель регіонального розвитку в умовах трансформації світової економіки та посилення ролі регіональних об'єднань.

Регіоналізація – це не випадкове, і не політичне явище. Для формування даного явища мають бути передумови. Вони утворюються під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, які приводять до рішення про доцільність поглиблення економічної співпраці між країнами в межах певного регіону. До аналізу чинників глобалізації варто підходити системно. Як правило, фахівці групують чинники у таких вимірах як економічний, технологічний, інституційний, політичний та соціально-культурний. Представимо їх на рис. 1.3.

1. Економічні мотиви – зниження бар'єрів для торгівлі; отримання доступу до ширших ринків; підвищення конкурентоспроможності; розвиток регіональних виробничих кластерів [31, с. 2-4; 30-35].

2. Політичні чинники – підвищення впливу блоку у глобальній політиці; забезпечення регіональної безпеки; формування спільних стратегічних пріоритетів [32].

3. Інституційні передумови – схожість правових систем; готовність до гармонізації нормативної бази [33].

4. Географічна близькість і соціокультурні зв'язки – історичні зв'язки, міграційні потоки; культурна схожість [34].

5. Розвиток транспортної та цифрової інфраструктури знижує витрати й часові затримки, унаслідок чого посилюється регіональна кооперація та інтеграція виробництва [35].

Рис. 1.3. Чинники розвитку регіоналізації

Джерело: складено автором на основі [11; 28; 29; 30, с. 46-46]

Попередній аналіз дозволяє встановити місце, яке відводиться регіоналізації у світовій економіці:

1) Оптимізація міжнародного поділу праці. Регіональні об'єднання країн сприяють поглибленню їх спеціалізацію та ефективному перерозподілу виробничих

функцій між ними. В результаті створюється мережа регіональних виробничих кластерів, що дозволяє підвищувати продуктивність та ефективність використання ресурсів.

2) Формування регіональних ланцюгів доданої вартості. Сучасне виробництво дедалі частіше має розгалужений, мережевий характер: деталі, компоненти та послуги створюються в різних країнах, а фінальна збірка зосереджується там, де це найбільш ефективно. Регіональні ланцюги дозволяють знизити ризики постачання та оптимізувати логістику.

3) Підвищення стійкості до криз. Регіональні механізми координації такі як спільні фонди, програми підтримки, узгоджені дії при кризах, дають змогу пом'якшувати наслідки зовнішніх шоків. Проте при надмірній взаємозалежності у межах регіону виникає ризик поширення кризи на всі країни всередині регіону.

4) Регіональне об'єднання як конкурентна платформа для глобальної економіки. Регіональні інтеграційні блоки дедалі частіше виконують роль самостійних економічних центрів, які конкурують за інвестиції, технології та ринки збуту. Це підсилює значення регіональних норм і правил, включно зі стандартами, регуляціями, вимогами до продуктів тощо.

5) Гармонізація інституційних норм і стандартизація. Регіональні інтеграційні структури сприяють прискоренню узгодження технічних стандартів, процедур сертифікації та правил фінансового регулювання. Це скорочує нетарифні бар'єри, які часто є визначальними для виходу на регіональні ринки.

Отже, регіоналізація є системним багатовимірним процесом, який охоплює економічний, політичний, інституційний та соціокультурний рівні взаємодії між країнами. У ХХІст. регіоналізація стала однією з ключових тенденцій світової економіки, посилюючи свою роль за умов нестабільності, глобальних криз, зміни ланцюгів вартості. Вона не замінює глобалізацію, а змінює її у новий формат як «глобалізація регіонів». Найбільш інтегрованим регіональним блоком світу є Європейський Союз як модель глибокої економічної й політичної інтеграції. Для

України регіоналізація є стратегічним напрямком інтеграції у світову економіку через європейський вектор розвитку.

1.3. Взаємозв'язок і суперечності між процесами глобалізації та регіоналізації

У науковій літературі регіоналізацію здебільшого розглядають як складову глобалізаційних процесів або як так званий «регіональний вимір». [28; 36; 37]. між глобалізацією та регіоналізацією зазвичай пояснюють трьома сценаріями:

Перший сценарій: комплементарний. Регіональна інтеграція спрощує вихід на глобальні ринки, забезпечує необхідний масштаб діяльності і інституційну стабільність. Регіональні об'єднання виступають як основа для подальшої глобальної інтеграції країн.

Другий сценарій: субституційний. В умовах загострення глобальних економічних криз або при необхідності посилення протекціонізму держави обирають орієнтацію на внутрішньорегіональні зв'язки та співпрацю в межах регіону. При цьому підвищується значення внутрішньорегіональних ринків.

Третій сценарій: трансформаційний. Глобальні економічні потоки продовжують функціонувати. Проте змінюється їх структура, потоки концентруються навколо кількох потужних регіональних центрів. Як результат, посилюється тенденція до формування економічних блоків в регіоні, а глобальна економіка набуває рис мультиполярності.

Отже, регіоналізація є важливим механізмом адаптації світової економіки до змін у сфері технологій, політики та системі глобальних ризиків. Вона формує свою просторову конфігурацію міжнародної торгівлі, інвестиційних потоків та виробничих процесів.

Також у економічних дослідженнях існує кілька теоретичних підходів – табл. 1.5., які пояснюють співвідношення глобалізації та регіоналізації. В межах кожного підходу розглядається трактування природи цих явищ, напрямів впливу та

ролі у трансформації світового господарства. Узагальнення цих підходів складає основу для формування основ методології аналізу сучасних інтеграційних процесів – рис. 1.4.

Таблиця 1.5.

Теоретичні підходи до співвідношення глобалізації та регіоналізації

Підхід	Роль глобалізації	Роль регіоналізації	Характер взаємозв'язку
Ліберально-глобалістський	Домінуюча	Похідна	Комплементарний
Регіоналістський	Джерело ризиків	Альтернатива	Конфліктний
Інституціонально-багаторівневий	Рамковий рівень	Адаптаційний рівень	Взаємодоповнювальний
Глокалізаційний	Глобальні потоки	Локально-регіональні модифікації	Синтетичний

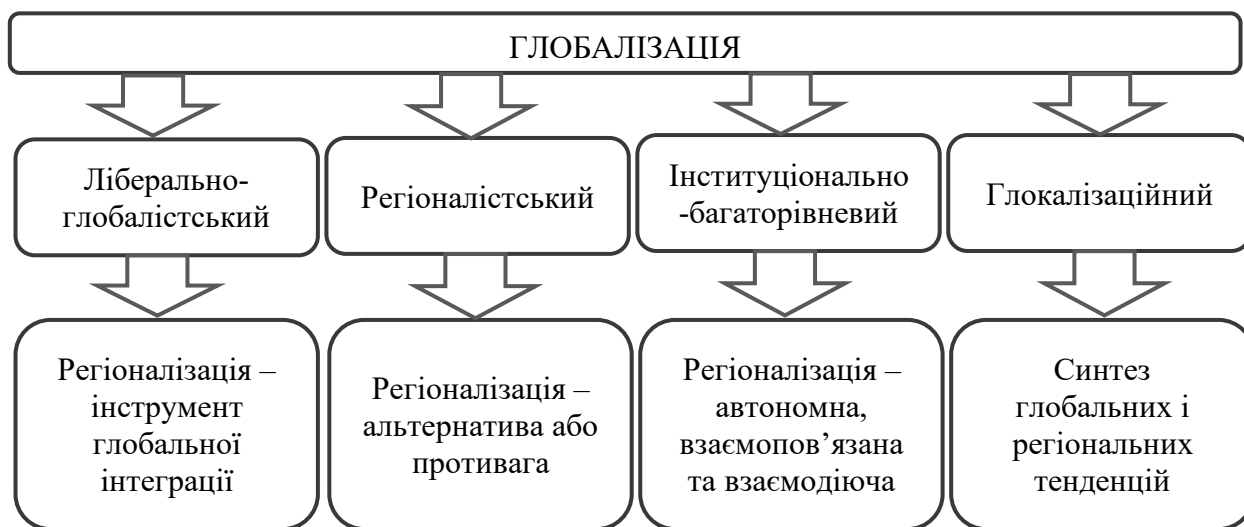

Рис. 1.4. Теорія співвідношення глобалізації та регіоналізації

Джерело: складено автором на основі [38; 39; 40, с. 9-12; 41]

Перший підхід: ліберально-глобалістський. Інша назва – неоліберальний. Основна ідея в пріоритетності глобалізації як домінуючого та універсального процесу, який зумовлює поступову зниження та зникнення національних і регіональних бар'єрів. Звідси випливає, що регіоналізація є похідним явищем, проміжним етапом до повної інтеграції світової економіки. Таким чином, регіональні інтеграційні угруповання сприяють лібералізації торгівлі, інвестицій та руху факторів

виробництва, тобто вони підсилюють глобалізацію, а ніяк не протистоять їй [38, с. 291-294].

Другий підхід: регіоналістський. Інша назва – неопротекціоністський. При такому підході міркування протилежні попередньому – увага акцентується на суперечностях між глобалізацією та регіоналізацією. Звідси випливає, розуміння регіоналізації як відповідної реакції на негативні наслідки глобалізації, якими є зростання нерівності, вразливість до глобальних криз, втрата економічного суверенітету тощо. Це підкріплюється поясненням, що регіональні інтеграційні блоки можуть обмежувати глобальну конкуренцію, бути основою виникнення економічної фрагментації та «замкнених» регіональних просторів [39]. Відтак, регіоналізація виступає як або альтернатива, або явище, протилежне глобалізації.

Третій підхід: інституціонально-багаторівневий. Він ґрунтується на ідеї одночасного функціонування трьох рівнів економічного управління – глобального, регіонального та національного. За таких умов процеси глобалізації та регіоналізації досліджуються як автономні процеси, взаємопов'язані та взаємодіючі через інституційні механізми. У кожного з них є свої функції: глобалізація забезпечує загальні межі та правила, регіоналізація – їх адаптацію з врахуванням специфіки регіонів [40, с. 9-12]. Загалом, згідно даного підходу регіональні інтеграційні об'єднання виступають як проміжна ланка між національними економіками та глобальним ринком.

Четвертий підхід: глокалізація. Назва утворюється як поєднання двох понять – global + local. Суть підходу полягає в тому, що головна увагу зосереджується на синтезі глобальних і локально-регіональних тенденцій. Тут регіоналізація не заперечує і не замінює глобалізацію, вона її модифікує, коли поєднує глобальні процеси з місцевими інституційними, соціальними та культурними особливостями. В ситуаціях зростання глобальних ризиків з таких причин як, наприклад, пандемія, фінансові та геополітичні кризи, глокалізація стає домінуючою формою розвитку, тому що може поєднувати відкритість економіки з підвищенням їх стійкості [41].

Отже, в теоретичних дослідженнях співвідношення глобалізації та регіоналізації варіюється від ієрархічних і комплементарних процесів до конкурентних і суперечливих. Найбільш релевантним в плані розуміння сучасних трансформацій світового господарства є інституціонально-багаторівневий та глокалізаційний підходи, оскільки вони дозволяють врахувати всю складність і багатовимірність інтеграційних процесів.

Наразі в теорії міжнародної економіки все частіше застосовується підхід, згідно з яким глобалізація та регіоналізація розглядають як комплементарна модель розвитку світової економіки. Тобто, регіоналізація наразі розглядається як інституційний механізм поглиблення та структуризації глобалізації, її адаптації до регіональних особливостей розвитку. Тобто, глобалізація та регіоналізація не антагоністичні процеси, а взаємодоповнюючі.

Комплементарність означає, що кожен із процесів виконує відмінні, але взаємопов'язані функції. Глобалізація забезпечує розширення світових ринків, зростання мобільності факторів виробництва та формування глобальних ланцюгів доданої вартості, тоді як регіоналізація створює інституційно впорядкований простір для ефективного включення країн у ці глобальні процеси.

У навчальній літературі наголошується, що регіональна інтеграція часто виступає «практичним рівнем реалізації глобалізації», оскільки дозволяє країнам поступово адаптуватися до глобальної конкуренції в межах спільних правил і стандартів [38]. Аналогічної позиції дотримуються дослідники регіональної інтеграції, які підкреслюють, що глобальні процеси створюють стимули до формування регіональних економічних блоків, а останні, своєю чергою, підсилюють глобальну взаємозалежність [40, с. 9-12].

Комплементарність реалізується через низку економічних та інституційних механізмів.

По-перше, регіональні інтеграційні об'єднання спрощують включення країн у глобальні ринки. Усунення внутрішніх бар'єрів у межах регіону сприяє зростанню

торгівлі, інвестицій та спеціалізації, що підвищує конкурентоспроможність регіону на глобальному рівні.

По-друге, регіоналізація сприяє гармонізації стандартів і правил, які згодом можуть поширюватися на глобальний рівень. Прикладом є Європейський Союз, регуляторні норми якого (у сфері торгівлі, конкуренції, цифрової економіки) фактично формують глобальні стандарти.

По-третє, у періоди уповільнення глобалізації регіоналізація виконує стабілізаційну функцію. Емпіричні дослідження підтверджують, що зниження динаміки глобальної торгівлі товарами у 2010-2020-х роках супроводжується зростанням внутрішньорегіональної торгівлі, а не повною дезінтеграцією світової економіки [42, р. 8-11].

Таблиця 1.6.

Форми комплементарності глобалізації та регіоналізації

Аспект	Внесок глобалізації	Внесок регіоналізації	Результат взаємодії
Торгівля	Розширення світових ринків	Лібералізація торгівлі в межах регіону	Зростання регіональної та глобальної торгівлі
Інвестиції	Мобільність капіталу	Інвестиційні гарантії та спільні правила	Підвищення інвестиційної привабливості
Регулювання	Універсальні принципи	Гармонізація та деталізація норм	Формування глобальних стандартів
Стійкість	Висока ефективність	Захист від глобальних шоків	Баланс ефективності та стабільності

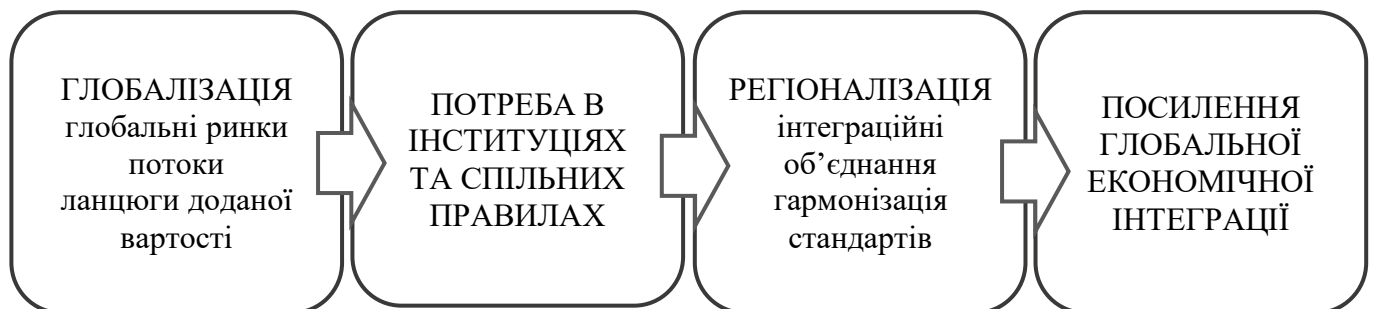

Рис. 1.5. Комплементарна модель взаємодії глобалізації та регіоналізації

Джерело: складено автором на основі [40, с. 9-12; 42, р. 8-11]

Інституціонально-багаторівневий підхід розглядає глобалізацію та регіоналізацію як рівні єдиної системи економічного управління. Глобальний рівень формує загальні рамкові умови, регіональний – деталізує та адаптує їх, а національний – забезпечує практичну імплементацію [40, с. 10-12].

У цьому контексті регіоналізація зменшує транзакційні витрати участі у глобальних процесах, підвищує передбачуваність економічної політики та знижує ризики асиметричного впливу глобалізації на менш розвинені країни. Саме тому комплементарність дедалі частіше розглядається як домінуюча модель розвитку світової економіки.

Отже, комплементарність глобалізації та регіоналізації полягає в тому, що регіональні інтеграційні процеси не обмежують, а структурно підсилюють глобальну економічну інтеграцію, забезпечуючи її інституційну стійкість та адаптивність. У сучасних умовах саме така взаємодія дозволяє поєднати відкритість світової економіки з потребою у стабільності, керованості та захисті національних і регіональних інтересів.

Попри поширену в сучасній науці тезу про комплементарність глобалізації та регіоналізації, між цими процесами існує низка об'єктивних суперечностей, що зумовлені різною логікою їх функціонування, цілями економічної політики та інституційними механізмами реалізації. У науковій літературі ці суперечності розглядаються не як взаємне заперечення, а як структурна напруга, що формує нову конфігурацію світового господарства.

Глобалізація за своєю природою орієнтована на універсалізацію економічних правил, стандартів і норм, що мають застосовуватися до всіх учасників світового ринку. Натомість регіоналізація ґрунтується на селективному підході, коли преференції надаються обмеженому колу країн-учасниць інтеграційного об'єднання.

У підручниках з міжнародної економіки підкреслюється, що регіональні торговельні угоди, з одного боку, сприяють лібералізації, а з іншого – можуть

суперечити принципу недискримінації, закладеному в багатосторонній торговельній системі [38]. У результаті формується фрагментація світового економічного простору.

Глобалізація спрямована на максимізацію економічної ефективності через глобальний поділ праці та оптимізацію ланцюгів доданої вартості. Водночас регіоналізація дедалі частіше мотивується прагненням до економічної безпеки, стійкості та контролю.

Емпіричні дослідження засвідчують, що уповільнення глобалізації у 2010–2020-х роках супроводжується тенденціями до регіоналізації торгівлі та скорочення надмірної глобальної фрагментації виробництва [42, р. 8-11]. Це означає, що регіональні стратегії можуть вступати в суперечність із логікою глобальної ефективності, замінюючи її пріоритетами стабільності та передбачуваності.

Глобалізація та регіоналізація обидві передбачають делегування частини національного суверенітету, однак у різних формах. Глобальні режими (СОТ, МВФ, міжнародні стандарти) обмежують свободу економічної політики на універсальному рівні, тоді як регіональні об'єднання встановлюють більш жорсткі, деталізовані правила для своїх учасників.

Наукові дослідження регіональної інтеграції наголошують, що посилення регіональних блоків може загострювати конфлікт між національними інтересами та наднаціональними інституціями, особливо в умовах криз і асиметричного розподілу вигод [40, с. 10-12].

Глобалізація асоціюється з відкритістю економік і зниженням бар'єрів, тоді як регіоналізація може супроводжуватися зовнішнім протекціонізмом щодо третіх країн. У цьому випадку регіональні інтеграційні угруповання водночас поглиблюють внутрішню лібералізацію та обмежують доступ зовнішніх учасників до регіонального ринку.

У контексті зростання глобальних ризиків така тенденція розглядається як форма «захисної регіоналізації», що підсилює суперечності між відкритістю світової економіки та прагненням до локального контролю [41].

Основні суперечності між глобалізацією та регіоналізацією

Суперечність	Глобалізація	Регіоналізація	Наслідок
Універсальність vs селективність	Єдині правила для всіх	Преференції для учасників блоку	Фрагментація світового ринку
Ефективність vs безпека	Оптимізація GVC	Контроль і стійкість	Скорочення глобальних ланцюгів
Наднаціональність vs суверенітет	Глобальні режими	Жорсткі регіональні інститути	Політизація інтеграції
Відкритість vs протекціонізм	Лібералізація	Зовнішні бар'єри	Торговельне відхилення

Рис. 1.6. Логіка суперечностей між глобалізацією та регіоналізацією

Джерело: складено автором на основі [41; 40, с. 9-12; 42, р. 8-11]

За результатами аналізу запишемо висновки в таблицю 1.8. – типологія суперечностей між глобалізацією та регіоналізацією.

Суперечності між глобалізацією та регіоналізацією не завжди означають протиставлення процесів, це явище має декілька рівнів в залежності від акценту на один та інших процес. Варто враховувати і взаємозалежність між процесами. Тобто, в парі глобалізація / регіоналізація існує динамічна рівновага, де ці процеси постійно переформатовують один одного. А оскільки у такого співвідношення є свої переваги, то в політиці держав варто використовувати їх при мінімізації ризиків, які виникають з причин нестабільності співвідношення глобалізації та регіоналізації.

Це відображено у посібнику І. Гузенка, де серед можливих рівнів співвідношення глобалізації та регіоналізації до вибору пропонують три варіанти:

1) регіоналізація – етап глобалізації; 2) регіоналізація – реакція на глобалізацію; 3) глобалізм і регіоналізація – паралельні чи перехресні тенденції [1, с. 151-152]. Звідси впливають три базові сценарії взаємодії процесів – табл. 1.9.

Таблиця 1.8.

Основні суперечності між глобалізацією та регіоналізацією

Тип суперечності	Суть	Приклад
Відкритість vs регіональний протекціонізм	Глобалізація стимулює лібералізацію торгівлі та інвестицій, тоді як регіональні блоки можуть створювати бар'єри для третіх країн («ефект фортеці»)	Спільна тарифна політика митних союзів; стандарти ЄС, що ускладнюють доступ товарів з-за меж Союзу.
Глобальні правила vs регіональні норми	Глобальні інститути (СОТ, МВФ) формують універсальні правила, але регіональні угоди запроваджують власні, іноді відмінні стандарти	Регіональні угоди «поза СОТ», мегарегіональні договори про вільну торгівлю.
Глобальні ланцюги вартості vs регіональні кластери	Виробництво організовано як глобальні ланцюги, але при цьому формується регіональна концентрація виробництва, що дозволяє отримати повний цикл доданої вартості у межах регіону	Автомобільні кластери в ЄС, електроніка у Східній Азії.
Централізація рішень vs збереження суверенітету	Глобалізація стимулює передачу повноважень глобальним/регіональним інститутам, тоді як держави прагнуть зберегти контроль над ключовими сферами політики	Дебати щодо поглиблення політичної інтеграції в ЄС, скепсис щодо наднаціональних механізмів.
Нерівність вигод	Глобалізація й регіоналізація розподіляють вигоди нерівномірно як між країнами, так і всередині них, загострюючи соціально-економічні й політичні конфлікти	Деіндустріалізація окремих регіонів розвинених країн; маргіналізація периферійних економік

Джерело: складено автором на основі [41; 40, с. 9-12; 42, р. 8-11]

На практиці всі три сценарії функціонують одночасно. Наприклад:

- ЄС розширює участь у глобальній торгівлі (сценарій 1);
- спільна політика щодо розвитку країн-членів ЄС дозволяє захищати та підтримувати внутрішніх виробників (сценарій 2);
- успішно функціонує в умовах поліцентричного світу та ефективно використовує переваги глобальних й регіональних тенденцій (сценарій 3).

Таблиця 1.9.

Основні сценарії взаємодії глобалізації та регіоналізації

Сценарій	Суть	Приклади
Регіоналізація – етап/форма глобалізації	Регіональні інтеграційні об'єднання виступають основою глобальної економіки, сприяючи розвитку глобалізації	ЄС, USMCA, ASEAN як великі інтегровані ринки в рамках глобальної торгівлі
Регіоналізація – реакція/противага глобалізації	Країни об'єднуються для захисту від негативних наслідків глобалізації	Спільна торговельна політика ЄС, регіональні стандарти, спільні санкційні режими
Паралельний/гібридний розвиток	Глобалізація та регіоналізація розвиваються як відносно автономні, але взаємозалежні процеси	Одночасне розширення цифрових глобальних платформ і посилення протекціоністських заходів

Джерело: складено автором на основі [1, с. 151-152].

Отже, суперечності між глобалізацією та регіоналізацією зумовлені різною логікою їх функціонування: глобалізація прагне універсальності та ефективності, тоді як регіоналізація – селективності, керованості та безпеки. У сучасних умовах ці суперечності не призводять до повного демонтажу глобальної економічної системи, а формують нову модель фрагментованої глобалізації, у межах якої регіональні інтеграційні об'єднання відіграють дедалі важливішу роль.

1.4. Методологічні підходи до дослідження глобалізаційних процесів

Глобалізація – це складний і багатовимірний процес з багатьма «входами» і «виходами». Тому для оцінювання рівня глобалізації сучасного світу використовують спеціальні методологічні підходи, які здатні врахувати і виміряти її структурну, просторову, інституційну та динамічну сутність. Цей процес стосується не тільки економіки, тому не може бути пояснений лише економічними моделями. У працях українських та іноземних вчених і практиків можна ознайомитися з методиками оцінювання рівня глобалізації, які включають політичні, культурні, технологічні та комунікаційні аспекти [43, с. 32-34; 44, с. 220-224; 45].

Оцінка рівня глобалізації – це процес вимірювання на основі певної, часто визначеної дослідником, системи показників і відомих в економіці та науці методик ступеня інтегрованості окремих країн або світу загалом у глобальні економічні, соціальні, політичні, інформаційні, технологічні та інші процеси.

Варто зазначити, що методологія оцінювання рівня розвитку глобалізації складається з системи методичних підходів, які поєднують кількісні та якісні показники й охоплюють економічні, соціальні, політичні, технологічні та інші аспекти. Вона передбачає комплексність, оскільки досліджується складне багатоаспектне явище. Нижче подано основні підходи, що найчастіше використовуються в наукових дослідженнях та міжнародній практиці [43, с. 32-34; 44, с. 220-224; 45].

Оцінка рівня глобалізації – це комплексний аналітичний інструмент, дія якого спрямована на кількісний та якісний аналіз ступеня залученості національних економік до участі в глобальних процесах розвитку світової економіки. Для забезпечення ефективної, коректної та всебічної оцінки використаємо наукові та методичні здобутки і сформулюємо систему базових принципів, які будуть визначати логіку відбору показників, методів аналізу та подальшої інтерпретації результатів, яких доцільно дотримуватися. Це дозволить врахувати багатовимірний характер досліджуваного глобалізаційного процесу, взаємозв'язок економічних, соціальних, політичних та інших чинників, про як ми зазначали вище, та, одночасно з цим, врахувати динаміку світової економіки. В загальному вигляді переділ основних принципів оцінки рівня глобалізації з характеристиками, їх змістом та аналітичним значенням наведемо в табл. 1.10.

Отже, оцінка рівня глобалізації ґрунтується на сукупності взаємодоповнювальних один одного принципів. Вони забезпечують оцінці наукову обґрунтованість та достовірність висновків, адекватне відображення сучасних трансформацій світової економіки та міжкраїнних порівнянь. Поєднання принципів багаторівневості, збалансованості сукупності показників та адаптивності складає

методологічну основу для використання ряду конкретних методик – індексного і статистично-економічного підходу, до оцінювання ступеня розвитку глобалізаційних процесів.

Таблиця 1.10.

Принципи оцінки рівня глобалізації

Принцип	Характеристика принципу	Значення для аналізу рівня глобалізації	Джерела
Комплексності	Оцінка глобалізації здійснюється з урахуванням економічних, соціальних і політичних складових	Забезпечує всебічне відображення багатовимірного характеру глобалізаційних процесів	[46; 47]
Системності	Глобалізація розглядається як сукупність взаємопов'язаних міжнародних процесів	Дозволяє врахувати взаємозалежність торгівлі, інвестицій і фінансових потоків	[46; 48]
Порівнянності	Показники оцінки мають бути уніфікованими та стандартизованими	Забезпечує можливість міжкраїнних і міжчасових порівнянь	[47]
Об'єктивності	Оцінка базується на офіційних статистичних даних і міжнародно визнаних методиках	Підвищує достовірність результатів і знижує вплив суб'єктивних оцінок	[47; 48]
Динамічності	Аналіз проводиться з урахуванням змін у часі	Дозволяє виявити тенденції та вплив кризових явищ	[46; 48]
Багаторівневості	Оцінювання здійснюється на глобальному, національному та регіональному рівнях	Дає змогу врахувати специфіку інтеграції окремих країн у світову економіку	[46; 49]
Збалансованості показників	Жодна група показників не повинна домінувати в інтегральній оцінці	Підвищує коректність індексних і рейтингових підходів	[47]
Прозорості та відтворюваності	Методика оцінювання та джерела даних є відкритими й доступними	Забезпечує можливість перевірки та повторного використання результатів	[47; 48]
Адаптивності	Показники оцінки враховують сучасні глобальні виклики та структурні зрушення	Підвищує актуальність оцінювання глобалізаційних процесів	[48; 49]

Джерело: узагальнено автором на основі [46-49].

Систематизацію основних методів оцінювання рівня глобалізації, їх сутність, сферу застосування, переваги та недоліки наведено в табл. 1.11.

Сучасна економічна теорія пропонує розглядати глобалізацію як системний і багатовимірний процес. Її рівень залежить від інтенсифікації міжнародних взаємозв'язків.

Таблиця 1.11.

Методи оцінювання рівня глобалізації

Назва методу	Основна ідея методу	Сфера застосування	Необхідні для аналізу дані	Переваги	Недоліки
Індексний підхід	Розрахунок інтегральних індексів глобалізації на основі системи показників (економічних, соціальних, політичних)	Міжкрайні порівняння; моніторинг рівня глобалізації; макроекономічний аналіз	Статистика зовнішньої торгівлі, ПП, фінансових потоків, міграції, міжнародної політичної участі	Комплексність оцінки; можливість порівняння країн	Умовність вагових коефіцієнтів; залежність від повноти статистики
Статистично-економічний підхід	Аналіз окремих кількісних показників залученості країни до світових економічних процесів	Економічний аналіз; оцінка відкритості економіки; дослідження динаміки	Дані про експорт та імпорт, ПП, міжнародну міграцію, фінансові та цифрові потоки	Висока точність; доступність офіційних даних	Відсутність інтегрального показника; обмежене охоплення соціокультурних аспектів
Структурно-функціональний підхід	Дослідження ролі та взаємодії ключових елементів світової економічної системи	Стратегічний аналіз; вивчення механізмів глобалізації	Дані про діяльність ТНК, міжнародних організацій, глобальні ланцюги доданої вартості	Дає змогу виявити глибинні механізми глобалізації	Складність кількісного вимірювання; висока частка експертних оцінок
Порівняльний (рейтинговий) підхід	Ранжування країн або регіонів за рівнем інтеграції у світову систему	Формування рейтингів; політико-економічний аналіз; порівняльні дослідження	Зведені показники глобалізації, індекси та рейтингові дані	Наочність результатів; зручність для ухвалення рішень	Спрощення складних процесів; залежність від методики ранжування
Інституційний підхід	Оцінка глобалізації через залученість держав до міжнародних норм, правил та інститутів	Аналіз політичної та правової глобалізації; євроінтеграційні дослідження	Дані про міжнародні договори, участь у організаціях, рівень гармонізації законодавства	Відображає глибину інституційної інтеграції	Складність формалізації; обмежена кількісна база

Джерело: узагальнено автором на основі [43, с. 32-34; 44, с. 220-224; 45]

Звідси, оцінювання рівня глобалізації потребує використання сукупності методів. Вони відрізняються ступенем узагальнення результатів, характером інформаційної бази та рівнем глибини.

Таким чином, індексний і порівняльний підходи дозволяють отримати узагальнену оцінку місця кожної країни у світовій системі; статистично-економічний підхід забезпечує детальний кількісний аналіз; структурно-функціональний та інституційний підходи дозволяють виявляти глибинні механізми глобальної інтеграції. Отже, найефективнішим способом оцінювання рівня глобалізації буде поєднання різних методів у межах єдиної дослідження. Поєднання індексних, статистичних та інституційних методів, наприклад, сприяє об'єктивній та всебічній оцінці рівня розвитку глобалізації у світі.

Конкретна методика оцінка узагальнено складається з таких етапів: 1) формування множини показників; 2) формування бази даних; 3) аналіз і узагальнення даних; 4) порівняння країн та регіонів у часі та просторі; 5) оцінка рівня та динаміки глобалізаційних процесів.

Формування сукупності показників виконує дослідник. Для забезпечення повноти оцінки розглядають окремі складові глобалізації та групи їх показників. В загальному випадку це можуть бути: 1) показники економічної складової: частка експорту та імпорту у ВВП; обсяг ПІІ (% ВВП); міжнародні фінансові потоки; відкритість економіки; 2) показники соціальної складової: міжнародна міграція; туристичні потоки; доступ до інтернету; обмін інформацією; 3) показники політичної складової: участь у міжнародних організаціях; кількість міжнародних угод; дипломатичні представництва.

Доповнимо узагальнену методику оцінки рівня глобалізації, яка відповідає підходам українських науковців, наступними обов'язковими і більш конкретними кроками:

1) Визначення мети та об'єкта оцінювання

Наприклад: оцінити рівень та динаміку глобалізації країни (групи країн).

Об'єкт дослідження – національна економіка / світова економіка.

Період дослідження – 5–10 років.

2) Формування множини показників та бази даних.

3) Нормування показників. Оскільки показники мають різні одиниці виміру, проводиться стандартизація. Наприклад, нормування мін-макс.

$$Z_{i,t} = \frac{x_{i,t} - \min(x_i)}{\max(x_i) - \min(x_i)} \times 100$$

де $Z_{i,t}$ – фактичне значення показника; $x_{i,t}$ – фактичне значення показника i у країні t ; $\min(x_i)$, $\max(x_i)$ – мінімальне та максимальне значення у вибірці.

Для обернених показників – кращі значення яких мінімальні:

$$Z_{i,t} = \frac{\max(x_i) - x_{i,t}}{\max(x_i) - \min(x_i)} \times 100$$

4) Визначення вагових коефіцієнтів одним з методів: експертним; методом рівних ваг; статистичними методами (дисперсійний аналіз).

5) Розрахунок часткових індексів для кожного блоку глобалізації:

$$S_i = \sum_{j=1}^n w_j \times Z_{ij}$$

де S_i – індекс економічної / соціальної / політичної глобалізації; w_j – вага j -го показника; Z_{ij} – нормоване значення показника.

6) Розрахунок інтегрального індексу глобалізації:

$$I_i = \alpha E_i + \beta S_i + \gamma P_i$$

де E_i – економічна глобалізація; S_i – соціальна глобалізація; P_i – політична глобалізація; α , β , γ – ваги субіндексів, наприклад, $\alpha = \beta = \gamma = \frac{1}{3} \approx 0,33$.

7. Інтерпретація результатів. Застосовується ряд критеріїв:

0,00-0,33 – низький рівень; 0,34-0,66 – середній; 0,67-1,00 – високий.

8) Порівняльний аналіз: – зіставлення з іншими країнами; – аналіз динаміки; – виявлення сильних і слабких сторін.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Проведений аналіз свідчить, що глобалізація є складним, багатовимірним і хвилеподібним процесом, який охоплює економічні, соціальні та політичні виміри та розвивається під впливом технологічних, інституційних і геополітичних чинників. Історична етапізація глобалізації підтверджує її нелінійний характер і чергування фаз активного розширення міжнародних зв'язків та їх реконфігурації. Сучасний етап (2021-2025рр.) характеризується не згортанням глобалізації, а її трансформацією у більш фрагментовану форму.

Узагальнення теоретичних підходів дозволяє визначити регіоналізацію як важливу форму сучасної міжнародної економічної взаємодії, що доповнює та трансформує глобалізаційні процеси. Вона сприяє поглибленню регіональної економічної інтеграції, формуванню ланцюгів доданої вартості та підвищенню стійкості економік до зовнішніх шоків. У XXI столітті регіоналізація виступає не альтернативою глобалізації, а її новою якісною формою. Для України європейська регіоналізація є ключовим чинником інтеграції у світове господарство.

Взаємодія глобалізації та регіоналізації характеризується комплементарністю та наявністю структурних суперечностей. Глобалізація формує універсальні рамки економічної взаємодії, тоді як регіоналізація забезпечує адаптацію цих процесів до регіональних особливостей, підвищуючи керованість, стійкість і безпекові аспекти розвитку. У сучасних умовах вони функціонують як взаємопов'язані елементи багаторівневої моделі фрагментованої глобалізації.

Глобалізаційні процеси потребують комплексного методологічного аналізу, що поєднує індексний, статистично-економічний, інституційний і структурно-функціональний підходи. Дотримання принципів комплексності, системності, порівнянності, об'єктивності та адаптивності забезпечує наукову обґрунтованість оцінювання рівня та динаміки глобалізації й створює основу для міжкраїнних порівнянь і подальших прикладних досліджень.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ У СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Основні індикатори та напрямки розвитку глобалізації у ХХІст.

На сучасному етапі розвитку світова економіка зазнає впливу низки складних, часто взаємопов'язаних, викликів. Основні з них – пандемії, глобальна економічна та геополітична нестабільність, кліматичні глобальні проблеми та збройні конфлікти. Ці виклики суттєво впливають на всі сфери життя суспільства різною мірою. В тому числі і на глобалізаційні процеси, змінюючи їх напрями, інтенсивність та механізми реалізації. Основними індикаторами глобалізації є обсяги міжнародної торгівлі, прямих іноземних інвестицій, рівень цифровізації, інтеграційні індикатори та інші. Їх динаміка більше або менше залежить від кризових явищ і геополітичної нестабільності. Звідси випливає доцільність аналізу сучасних тенденцій глобалізації. Розглянемо статистичні дані та виконаємо їх аналіз з акцентом на стійкість адаптаційні можливості світової економіки, встановлення основних тенденцій та нових форми міжнародної інтеграції.

На рис. 2.1. продемонстрована динаміка глобалізаційних процесів, зображена на карті світу. Дані розміщені на сайті Швейцарського федерального технологічного інституту Цюриха (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich) [50]. Рівень глобалізації демонструється інтенсивністю кольору для кожної країни світу.

Як було розглянуто в розділі 1, індекс глобалізації КОФ в загальному та в розрізі складових – економічні, соціальні та політичні, вимірює рівень глобалізації. Аналіз рисунків демонструє зростання глобалізації в цих сферах починаючи з 1970-х рр., отримавши особливий поштовх після завершення процесу формування світового господарства. Рівні КОФ визначають інтенсивність кольору. Ми можемо бачити, що з часом колір позначення країн на карті світу стає інтенсивнішим, як і кількість країн.

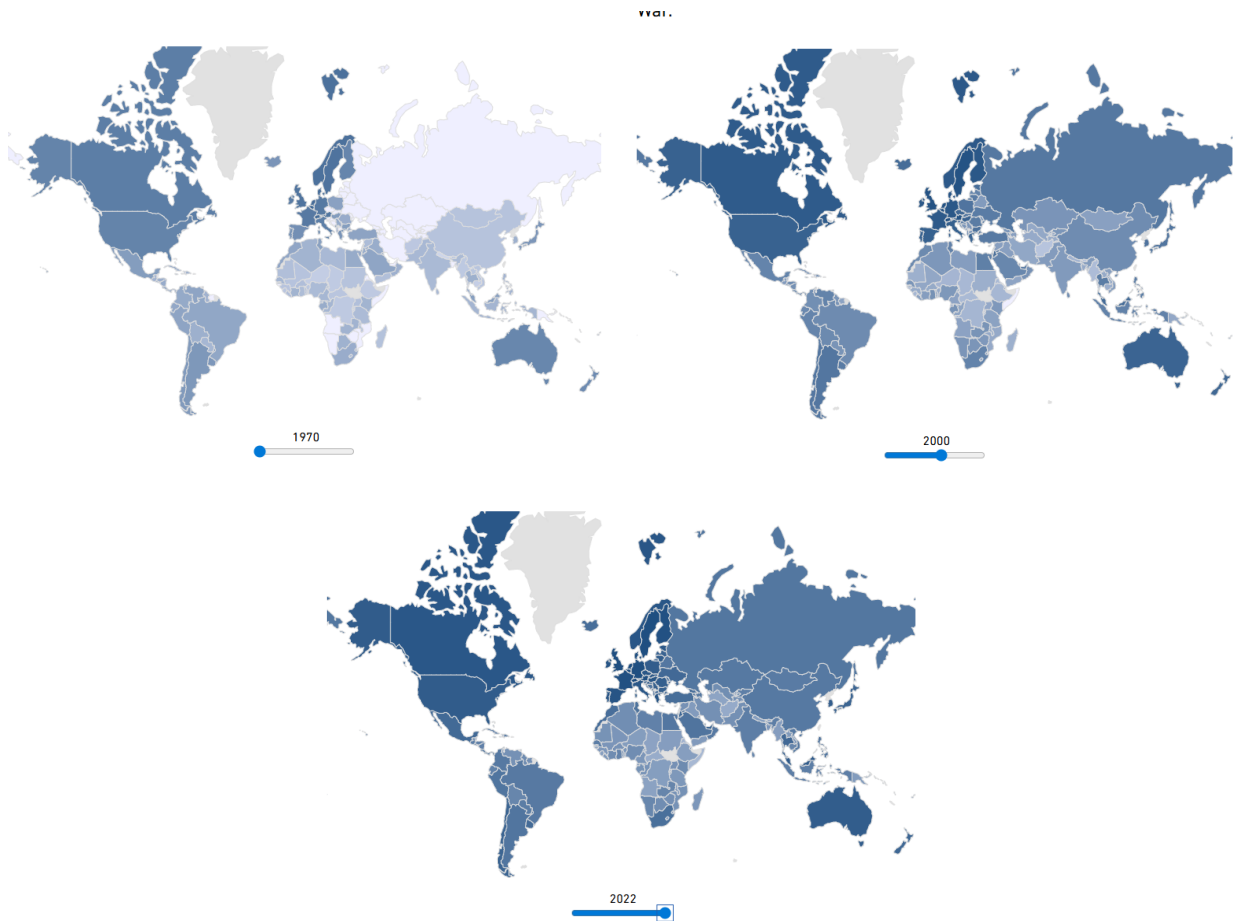

Рис. 2.1. Динаміка глобалізації з 1970-2022рр.

Джерело: складено автором на основі даних Швейцарського федерального технологічного інституту Цюріха (ETHZ) [50].

Показниками економічної складової глобалізації є частка експорту та імпорту у ВВП; обсяг ПП (% ВВП); міжнародні фінансові потоки; відкритість економіки.

Отже, одним із базових кількісних показників рівня глобалізації є частка світової торгівлі товарами та послугами у світовому валовому внутрішньому продукті, виражена у відсотках. Його динаміка характеризує ступінь відкритості світової економіки, глибину міжнародного поділу праці та інтенсивність глобальних економічних зв'язків у довгостроковій перспективі.

Динаміка світової торгівлі товарами та послугами – експорт та імпорт, у відсотках до світового ВВП у 1870-2023рр. представлена на рис .2.2.

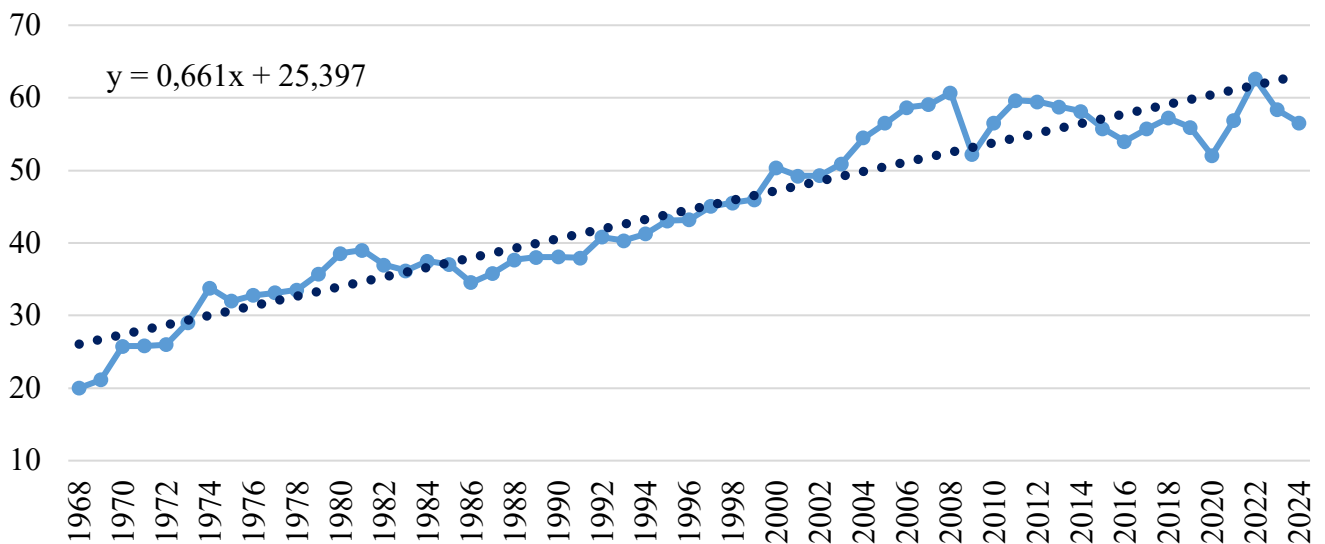

Рис. 2.2. Динаміка світової торгівлі товарами та послугами як відсоток від світового ВВП, 1970-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [51]

Дані, наведені на рис. 2.2, свідчать про довгострокову тенденцію зростання частки міжнародної торгівлі у світовій економіці, звідки впливає посилення процесів глобалізації. Методами, які використовуються в електронних таблицях, ми побудували трендову модель динаміки частки світової торгівлі в світовій економіці:

$$\hat{Y} = 0,661t + 25,397$$

Модель демонструє загальну зростаючу динаміку. Це можна встановити і за позитивним значенням параметра моделі – 0,661, що можна інтерпретувати як щорічне зростання частки світової торгівлі в глобальному ВВП на 0,661п.п.

При більш детальному вивченні ми бачимо, що у динаміці показника чітко простежуються періоди спадів, пов'язані з глобальними кризами, війнами та економічними потрясіннями. Так, у ХХІст. спостерігається значна волатильність частки світової торгівлі у ВВП під впливом фінансової кризи 2008 р., пандемії COVID-19 та геополітичних конфліктів останніх 5 років.

Цей висновок підтверджується на рис. 2.3.

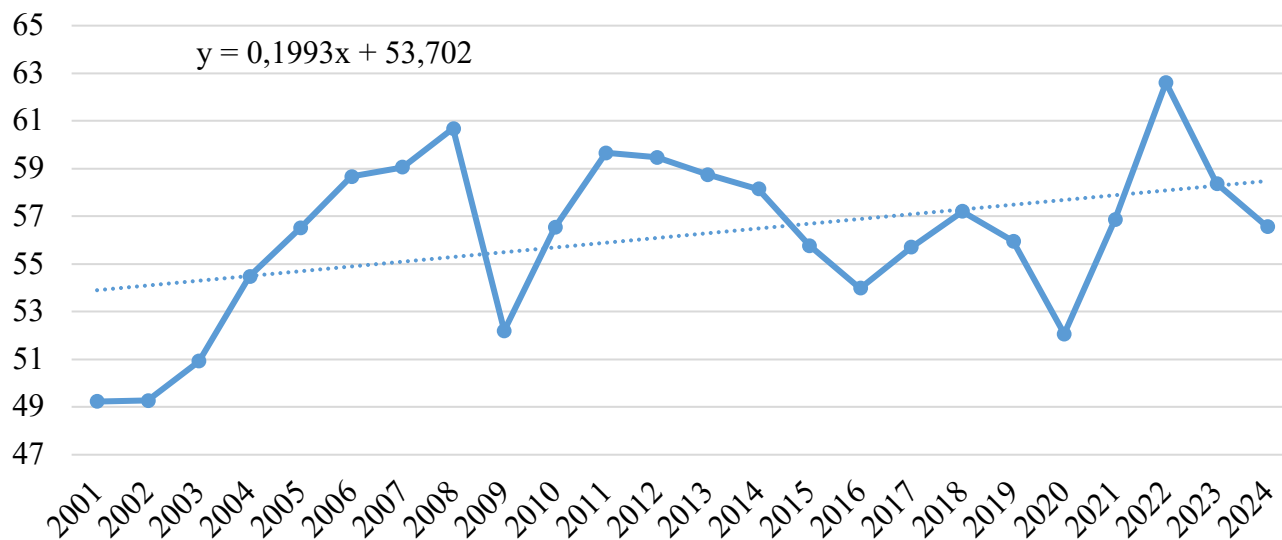

Рис. 2.3. Динаміка світової торгівлі товарами та послугами як відсоток від світового ВВП, 2001-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [51]

В ХХІст. ми можемо бачити уповільнення темпів зростання ролі світової торгівлі – щорічний приріст показника складає лише 0,1993п.п. Це свідчить про переходу глобалізації від фази більш стрімкого зростання до більш складної та нестійкої моделі розвитку.

Динаміка прямих іноземних інвестицій, чистий приплив у % від ВВП у 1870-2023рр. представлена на рис .2.4.

Динаміка частки прямих іноземних інвестицій (ППІ) у % від ВВП, представлена на рис. 2.4., характеризується нерівномірністю та циклічними коливаннями. На початку динамічного ряду спостерігаються відносно низькі та стабільні значення частки ППІ, тобто інвестиційна активність обмежену, а інтерес іноземних інвесторів стриманий. З часом відбувається поступове зростання ролі інвестицій в зростанні світової економіки, тобто частки ППІ у ВВП. Далі слідує період прискореного підйому – показники перевищують 1 і досягають найбільших рівнів – понад 3-5%. Це період активізації інвестиційної діяльності і сприятливих зовнішніх умов.

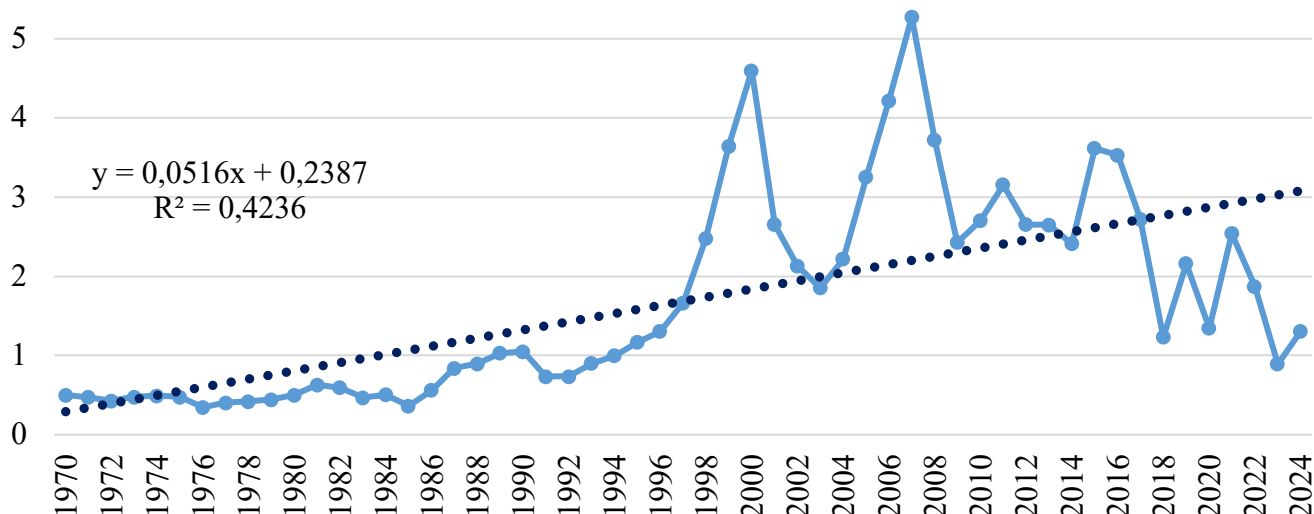

Рис. 2.4. Динаміка прямих іноземних інвестицій,
чистий приплив у % від ВВП, 1970-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [51]

Починаючи з кінця ХХст. ряду динаміки демонструє нестійкий характер часки інвестицій в ВВП, що є наслідком зростання глобальної економічної невизначеності, кризових явищ або геополітичних викликів.

Тому крім циклічність інвестиційних процесів, результати нашого аналізу свідчать про високу чутливість до зовнішніх потрясінь.

Продемонструємо на рисю 2.5. динаміку частки ПІІ у ВВП за період з 2000 до 2025рр.

На початку періоду частка ПІІ у ВВП є відносно високою – близько 4,6 %. Це свідчить про активну роль іноземних інвестицій в економічному зростанні. Далі спостерігається поступове зниження показника до рівня 1,8-2,2 %, що є наслідком уповільнення інвестиційної активності або ж випереджального зростання ВВП. В кінці періоду дослідження спостерігаємо різке скорочення частки ПІІ у ВВП – до 0,9-1,3 %, що означає суттєве ослаблення ролі іноземних інвестицій у формуванні ВВП по причині макроекономічних потрясінь, високих інвестиційних ризиків, впливу

воєнних або кризових чинників, а також – скороченням кількості нових інвестиційних проєктів.

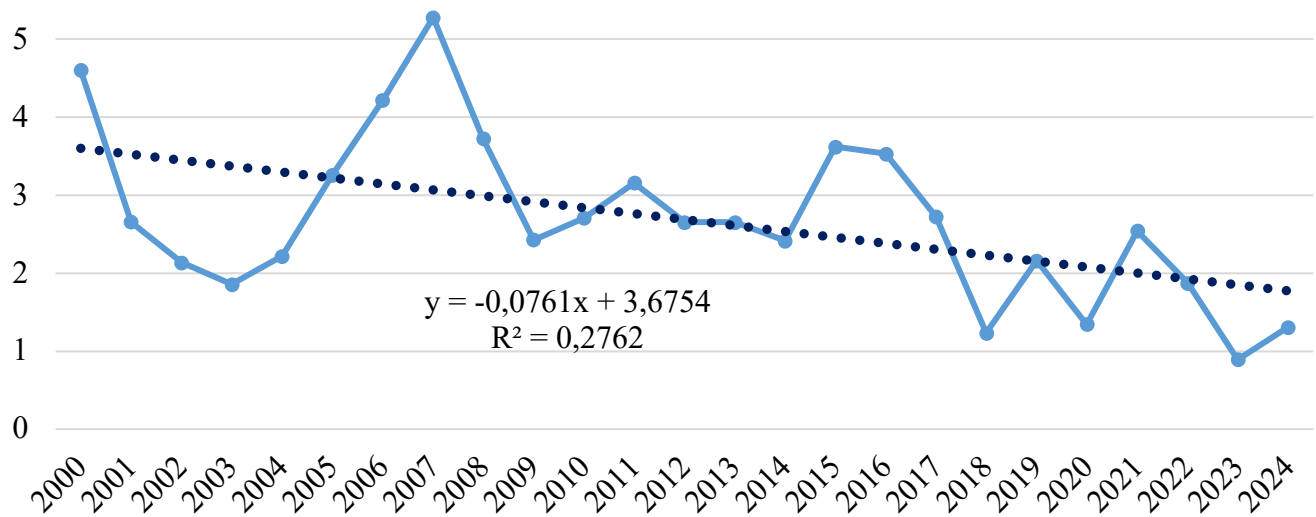

Рис. 2.5. Динаміка прямих іноземних інвестицій,
чистий приплив у % від ВВП, 2000-2023 рр.

Джерело: складено автором на основі [51]

Пов'язуючи динаміка частки прямих іноземних інвестицій у ВВП з рівнем інвестиційної глобалізації, можна зробити висновок, що він посередній або нестійкий. Періоди зростання частки ПІІ означають активне залучення економіки до глобальних інвестиційних потоків, а тривалі фази зниження показника до рівня нижче 2 % свідчать про послаблення рівня інтеграції. Загалом, рівень глобалізації за інвестиціями є фрагментарним.

Аналогічно ми можемо проаналізувати багато показників, і відповідно, складових сфер глобалізації. Але звернемося до її оцінки з допомогою індексу КОФ. Значення індексу відомі, тому представимо на рис. 2.6.

Діаграма значень індексу глобалізації свідчать про значну диференціацію рівнів глобалізованості між країнами світу. Багато країн має високий рівень інтеграції своїх економік у світові торговельні, інвестиційні та інституційні процеси – 80-90 пунктів. Але більшість країн знаходиться в групі з середнім рівнем – 50-70 пунктів. Низькі

значення індексу характерні для економік з не високим рівнем відкритості, слабкою інституційною інтеграцією і високою залежністю від внутрішніх факторів розвитку.

Загалом, у ХХІст. глобалізація має нерівномірний характер, поєднуючи високий рівень інтеграції одних країн і відносно низький – інших.

В процесі дослідження ми встановили ряд характерних ознак і тенденцій сучасного етапу розвитку глобалізаційних процесів, які представили в табл. 2.1.

Таблиця 2.1.

Основні тенденції розвитку глобалізації у ХХІ ст.

Тенденції	Зміст тенденції	Прояв у світовій економіці
Поглиблення економічної взаємозалежності	Посилення взаємозв'язків між національними економіками через торгівлю, інвестиції та фінансові потоки	Зростання ролі ТНК, міжнародної торгівлі та ПП
Цифровізація глобалізації	Перехід до цифрових форм взаємодії та обміну	Електронна комерція, цифрові платформи, глобальні потоки даних
Регіоналізація	Посилення ролі регіональних інтеграційних блоків	Розвиток ЄС, USMCA, ASEAN, регіональні ЗВТ
Трансформація ланцюгів доданої вартості	Перебудова виробничих і логістичних зв'язків	Near-shoring, friend-shoring, диверсифікація поставок
Зростання державного втручання	Посилення ролі економічної політики держав	Торговельні обмеження, санкції, інвестиційний контроль
Інвестиційна та фінансова волатильність	Підвищена нестабільність міжнародних потоків капіталу	Коливання ПП, фінансові кризи, зростання ризиків
Соціально-екологічний вимір	Орієнтація на сталий розвиток	«Зелена» економіка, ESG-стандарти, кліматична політика

Джерело: складено автором на основі [8; 12; 15; 41]

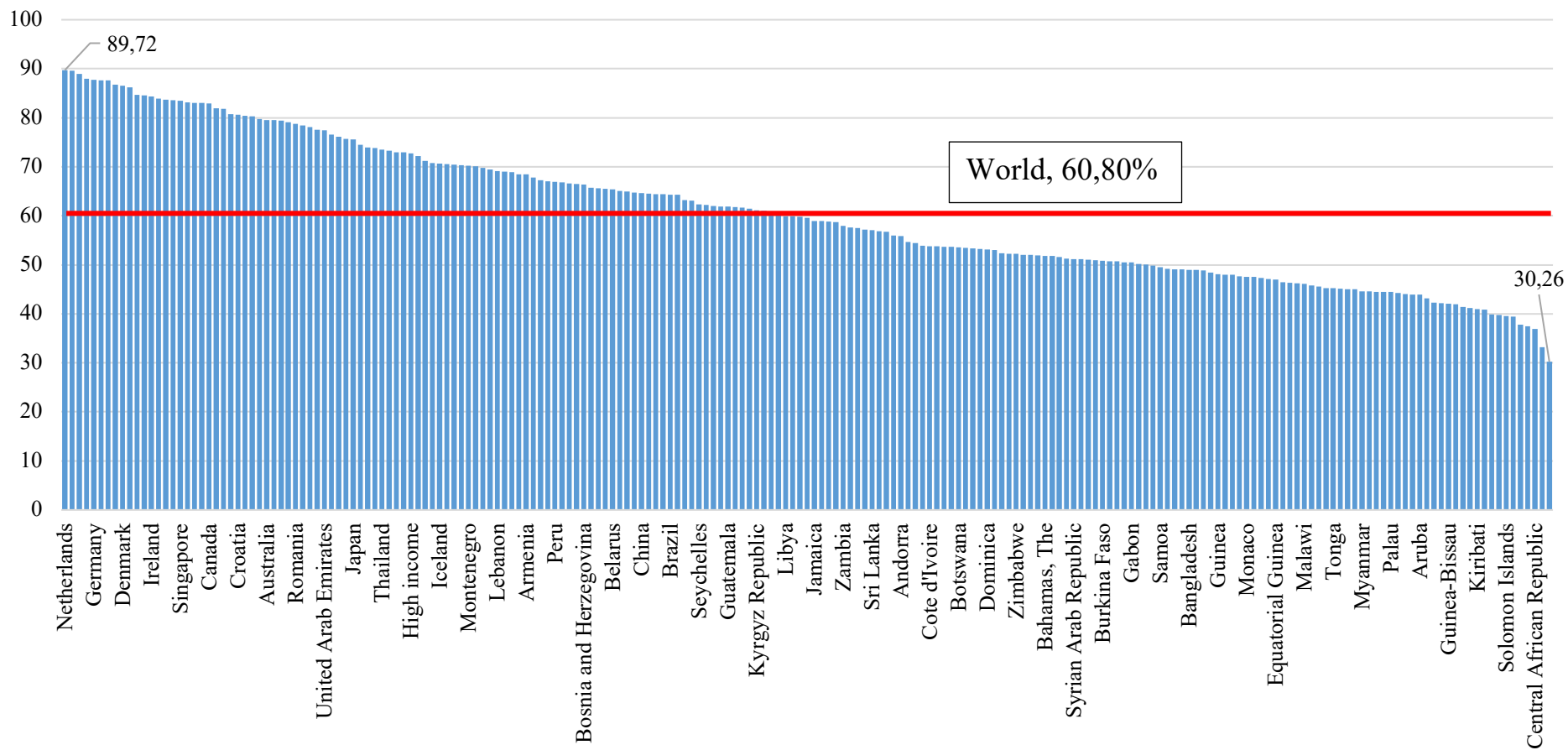

Рис. 2.6. Загальний індекс глобалізації KOF у 2024р.

Джерело: складено автором на основі [50]

Отже, глобалізація у XXI столітті є складним та багатовимірним процесом. Вона тісно пов'язана з регіоналізацією, а економічні чинники цього процесу тісно пов'язані з геополітичними, соціальними та технологічними. Глобалізація значною мірою залежить від чинників, які порушують стабільність світової економіки. Зіштовхуючись з ризиками та викликами, процес глобалізації уповільнюється, страх країн перед цими викликами приводить їх до вибору більш ізольованих економічних моделей, як наприклад регіональні інтеграційні об'єднання. Тому розглянемо стан та тенденції їх розвитку з огляду на ризики та виклики XXIст.

2.2. Регіональні інтеграційні об'єднання як прояв регіоналізації (ЄС, USMCA, АСЕАН, МЕРКОСУР)

Уповільнення процесів глобалізації, спричинених низкою чинників – пандемія, зростання геополітичної напруженості, торговельні конфлікти, трансформація глобальних ланцюгів постачання тощо, приводить до послаблення зовнішніх зв'язків, порушення глобальної економічної інтеграції, фрагментації та деглобалізації. Натомість країни світу налагоджують та укріплюють внутрішніх зв'язки у межах свого регіону.

Регіональні об'єднання світу – це інтеграційні об'єднання держав, які об'єднуються для співпраці у різних сферах. Найвідомішими інтеграційними об'єднаннями світ і наразі є:

– Європейський Союз (ЄС) – найбільше інтеграційне об'єднання світу, економічний союз, що охоплює країни Європи. Це політико-економічне об'єднання європейських держав, створене з метою спільного розвитку, миру та співпраці. Головними цілями союзу є спільний внутрішній ринок, тобто вільний рух товарів, послуг, людей і капіталу; економічна та регіональна підтримка країн-членів; забезпечення захисту прав людини, демократії та верховенства права; спільна для країн союзу зовнішня та безпекова політика (частково); співпраця країн у сферах

екології, науки, освіти. Для громадян забезпечено подорожі без кордонів у Шенгенській зоні (для більшості країн ЄС); навчальні програми, наприклад, Erasmus+; споживчі та цифрові права; спільні стандарти безпеки та якості.

– Північноамериканська зона вільної торгівлі (USMCA) – інтеграційне угруповання Північної Америки; тристороння торговельна угода між США, Канадою та Мексикою. З 1994р. її мета полягала в усуненні мит і торговельних бар'єрів для стимулювання економічної інтеграції і створення найбільшої у світі зони вільної торгівлі. У 2020р. була замінена на нову угоду – USMCA (Угода Сполучених Штатів – Мексики – Канади). Об'єднання утворено з метою ліквідації мит, посилення інвестицій, захисту інтелектуальної власності та створення єдиного ринку. За угодою USMCA – це оновлені правила походження товарів, особливо це стосується продукції автомобільної промисловості, посилені норми у сфері праці та екології, ширші положення щодо цифрової торгівлі, електронної комерції та захисту інтелектуальної власності. Загалом угода має на меті формуванню спільного північноамериканського ринку та зміцнення конкурентоспроможності регіону у світовій економіці. Вплив: Значно збільшила товарообіг між країнами, створивши потужний економічний блок.

– Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) – інтеграційне об'єднання, регіональна політична, економічна та культурна організація країн Південно-Східної Азії. Організація створена у 1967р. з метою сприяння співпраці, економічному зростанню та стабільності регіону. До АСЕАН входить 10 країн – Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Бруней, В'єтнам, Лаос, М'янма, Камбоджа. АСЕАН – це одна з найефективніших регіональних організацій в регіоні. В планах АСЕАН створенням зони вільної торгівлі та колективний взаємозв'язок з іншими країнами світу.

– МЕРКОСУР (Mercado Común del Sur) – регіональне економічне угруповання в Південній Америці. У 1986р. Аргентина та Бразилія уклали угоду про зону вільної торгівлі. У 1990р. до угоди приєдналися Парагвай та Уругвай. З 1 січня 1995р.

Меркосур перейшли до митного союзу. Для всіх учасників союзу діє єдиний зовнішній митний тариф на продукцію, яка ввозиться з третіх країн.

Щоб оцінити ступінь досягнення мети регіональними об'єднаннями, представимо на рис. 2.7.а. та 2.7.б.

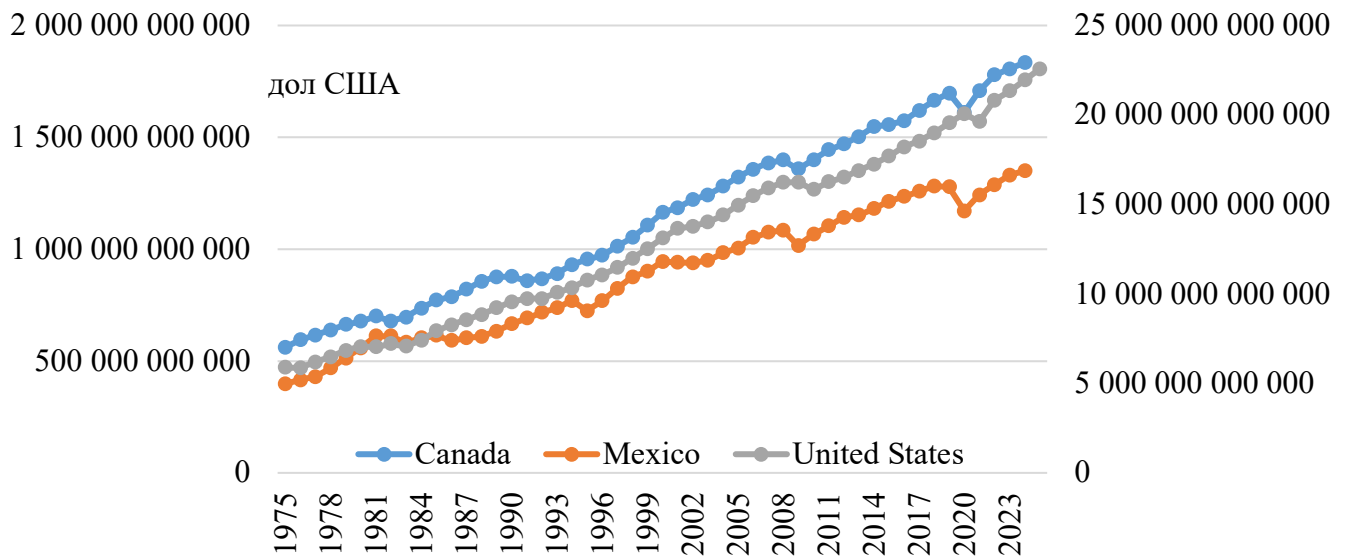

Рис. 2.7. Динаміка реального ВВП країн USMCA з 1975р., дол США

Джерело: складено автором на основі [53]

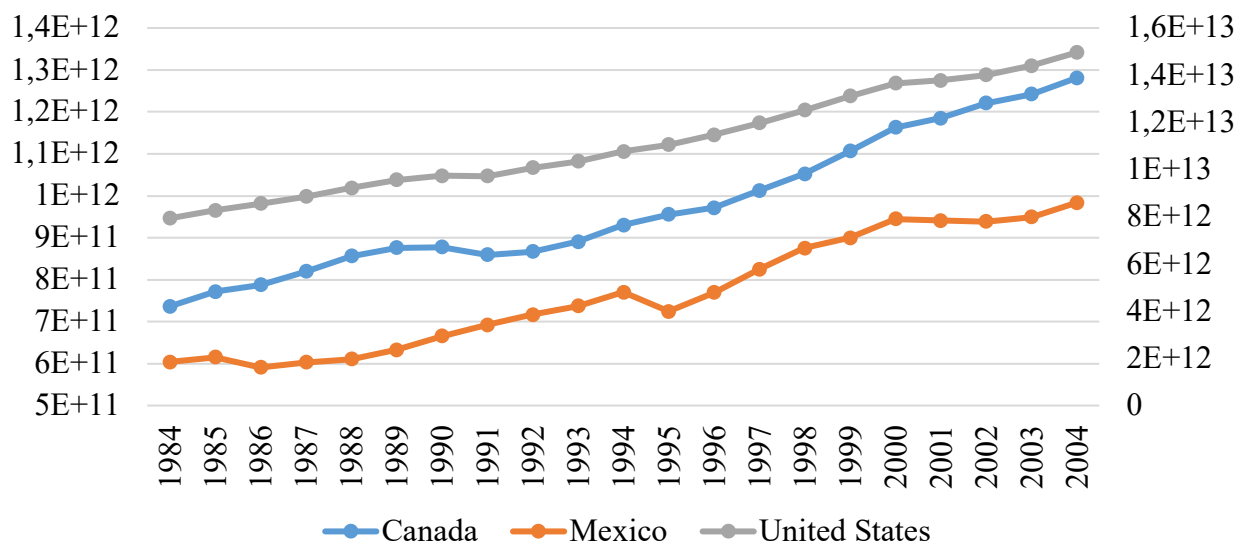

Рис. 2.7.б. Динаміка реального ВВП країн USMCA з 1984р., дол США

Джерело: складено автором на основі [53]

Як було встановлення в розділі 1, країни посилюють регіональні зв'язки у відповідь на ризики та виклики глобалізації. Метою USMCA є створення сучасної, справедливої та конкурентної економічної зони в Північній Америці. Їх інтеграція повинна стимулювати зростання реального ВВП, зміцнювати виробничі ланцюги, підвищувати добробут громадян трьох країн. Тому для прикладу результативності країн USMCA ми обрали ВВП у постійних цінах 2015р., тобто реальний ВВП.

Аналіз динаміки реального ВВП Канади, Мексики та США за період з 1975р. та з 1984р. – за 10 років до року створення регіонального об'єднання, за даними Світового банку дає змогу зробити такі висновки.

Усі три країни демонструють довгострокове зростання реального ВВП, але швидкість росту ВВП, масштаби та чутливість національних економік до криз різна.

Найбільша економіка з найвищим абсолютним рівнем ВВП – США; Канада демонструє стабільне і помірне зростання; Мексика – швидке зростання у довгостроковій перспективі, але очевидною є висока залежність від зовнішніх чинників.

Для Канади тренд демонструє стійке зростання і короткострокові коливання ВВП. Періоди уповільнення – початок 1980-хрр., 2008-2009рр. – глобальна фінансова криза, 2020р. – COVID-19. Після кризи економіка відновлюється і зростає.

Мексика: економіка зростає, має високу волатильність. Помітні спади в середині 1990-хрр. – фінансова криза в Мексиці, у 2009р. і у 2020р. після криз економіка відновлюється повільніше, ніж у США та Канади. Але тренд весь час позитивний.

З трьох економік найпотужніше економіка США, найслабша – економіка Мексики. Економіка США після криз відновлюється швидко, зростає. максимумами.

Усі три економіки зросли у реальному вимірі, що означає реальне підвищення економічної активності. Не зважаючи на різну роль країн у угоді: США – рушій регіону, Канада – стабільне зростання, Мексика – країна з потенціалом, але їй не

вистачає можливостей слідувати за партнерами. Не зважаючи на це, Всі ВВП зростають, тобто USMCA досягли своєї мети – досить стрімкого зростання економіки.

Для повноти висновків, зобразимо на рис. 2.8. динаміку індексу глобалізації КОФ з метою співставлення двох процесів на прикладі – глобалізації та регіоналізації.

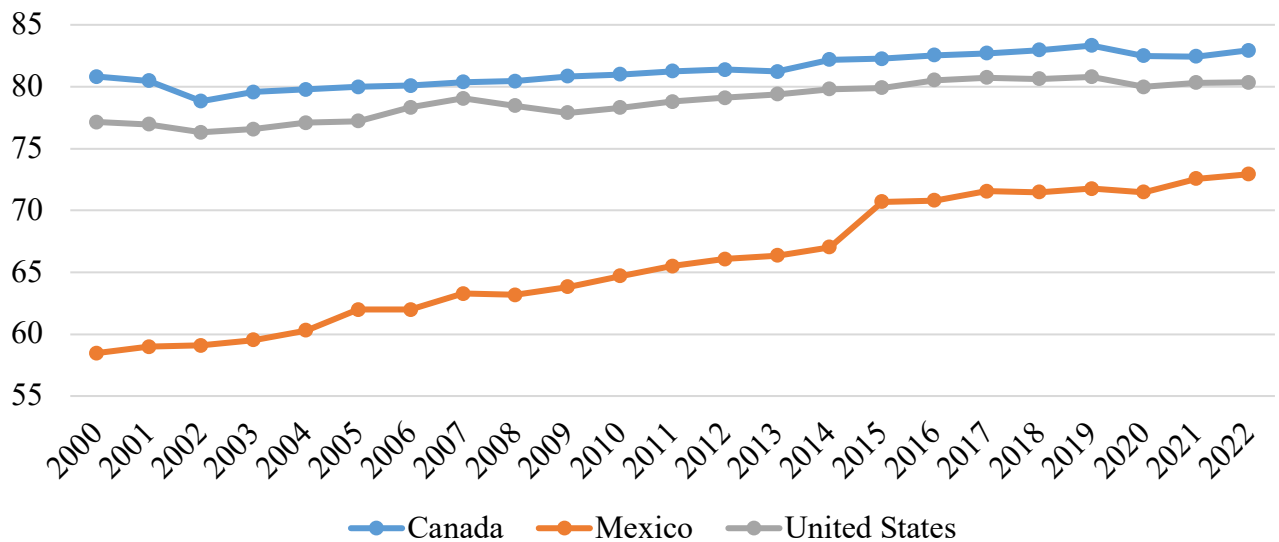

Рис. 2.8. Динаміка індексу глобалізації КОФ країн USMCA

Джерело: складено автором на основі [53]

Графік на діаграмі показують, що з 2000р. США та Канада вже мали високий рівень інтеграції в світове господарство, зростання рівні глобалізації ледве помітне, хоча воно є. А от Мексика за останні 25р. суттєво покращила свій рівень і демонструє досить високий рівень інтеграції в глобальну економіку за останні 10 років.

На підтвердження зроблених висновків пропонуємо переглянути рис. 2.9., 2.10. та 2.11. Ми бачимо, що динаміка індексу глобалізації КОФ країн МЕРКОСУР також демонструє зростаючу динаміку. Звідки слідує, що країни даного регіонального об'єднання досить успішно інтегровані в глобальну економіку. Це помітно, тому що динаміку ми аналізуємо з 1970р.

Динаміка індексу глобалізації КОФ країн АСЕАН помітно нейтральна – рис. 2.10. Проте тут ми обрали коротший період – з 2020р. Окрім того, всі країни АСЕАН за рівнем глобалізації досить різні.

Набагато інформативнішим є діаграма на рис. 2.11. – індексу глобалізації КОФ країн ЄС.

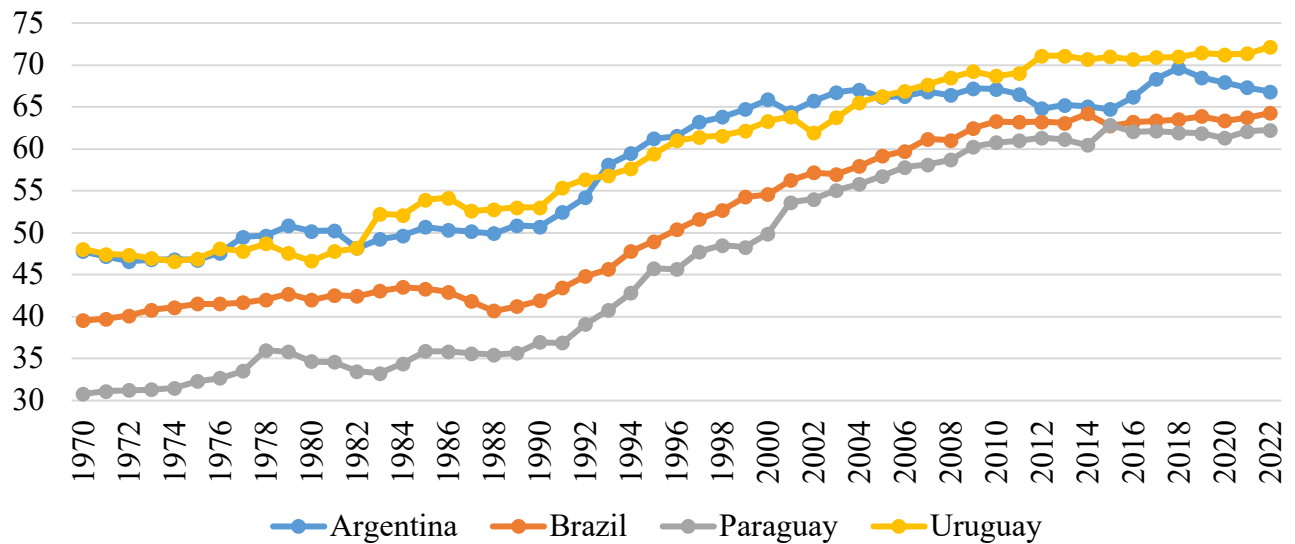

Рис. 2.9. Динаміка індексу глобалізації КОФ країн МЕРКОСУР

Джерело: складено автором на основі [53]

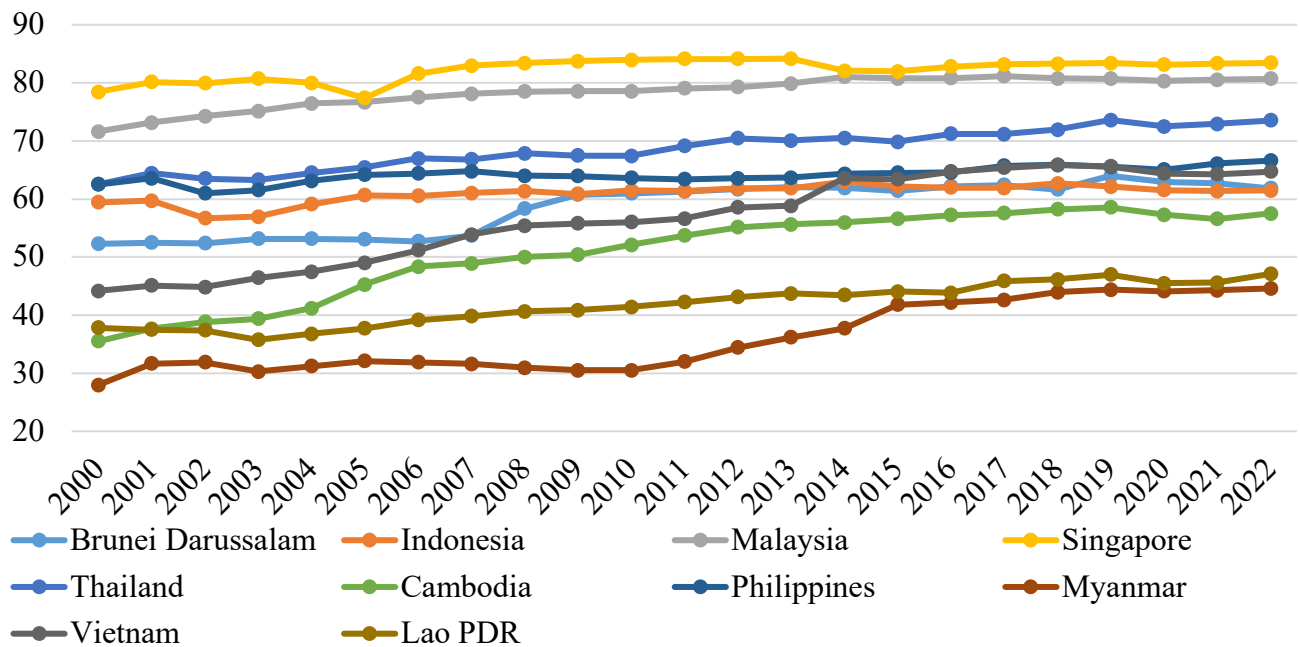

Рис. 2.10. Динаміка індексу глобалізації КОФ країн АСЕАН

Джерело: складено автором на основі [53]

ЄС офіційно був створений 1 листопада 1993р. Ми можемо бачити, що в ЄС всі країни мають високий рівень глобалізації. При цьому на момент початку часового відрізка індекси були дуже різні, в наш час їх значення хоч і відрізняються, але не набагато.

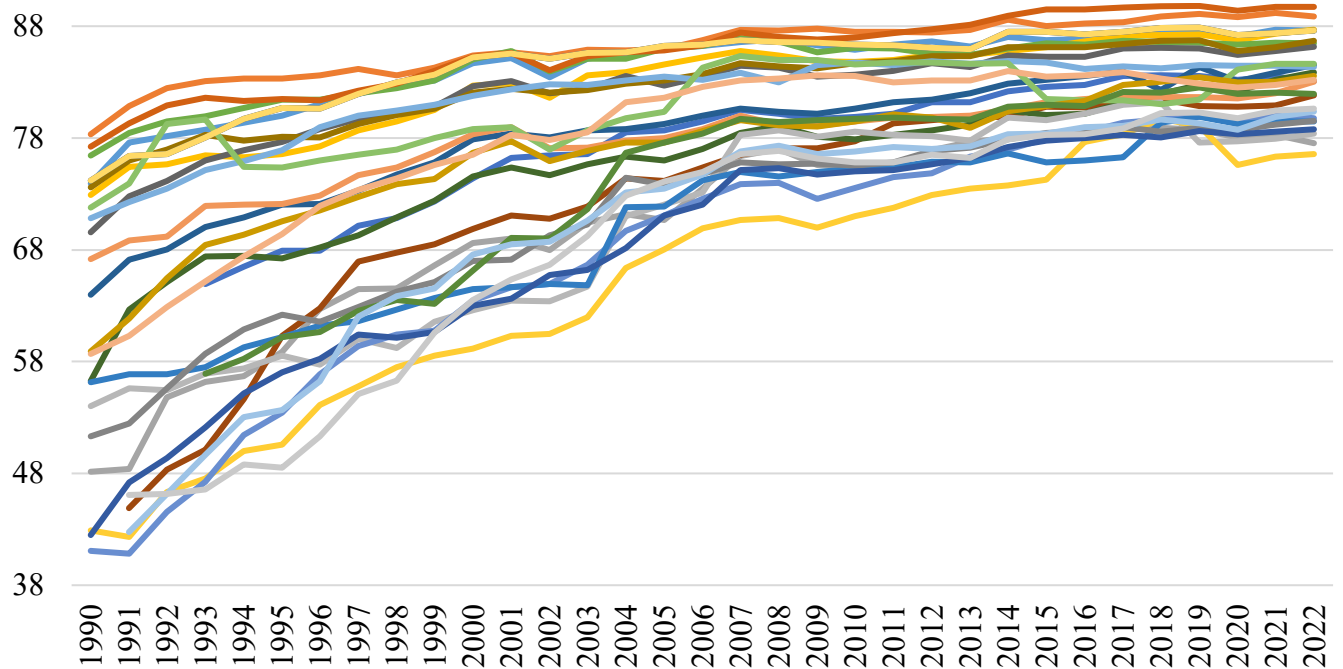

Рис. 2.11. Динаміка індексу глобалізації KOF країн ЄС

Джерело: складено автором на основі [53]

Регіоналізація – це підвищення інтенсивності торгівлі, інвестицій, виробничої кооперації та регуляторної взаємодії в межах географічно близьких груп країн. Вона має чітке інституційне підтвердження – регіональні торговельні угоди (RTA/FTA), митні союзи, спільні ринки, економічні союзи, переліки правил щодо інвестицій, стандартів, цифрової торгівлі та сталого розвитку.

Основний індикатор регіоналізації – зростання кількості регіональних торговельних угод – рис. 2.12. За даними ВТО, станом на кінець травня 2025р. в силі було 375 RTAs [54].

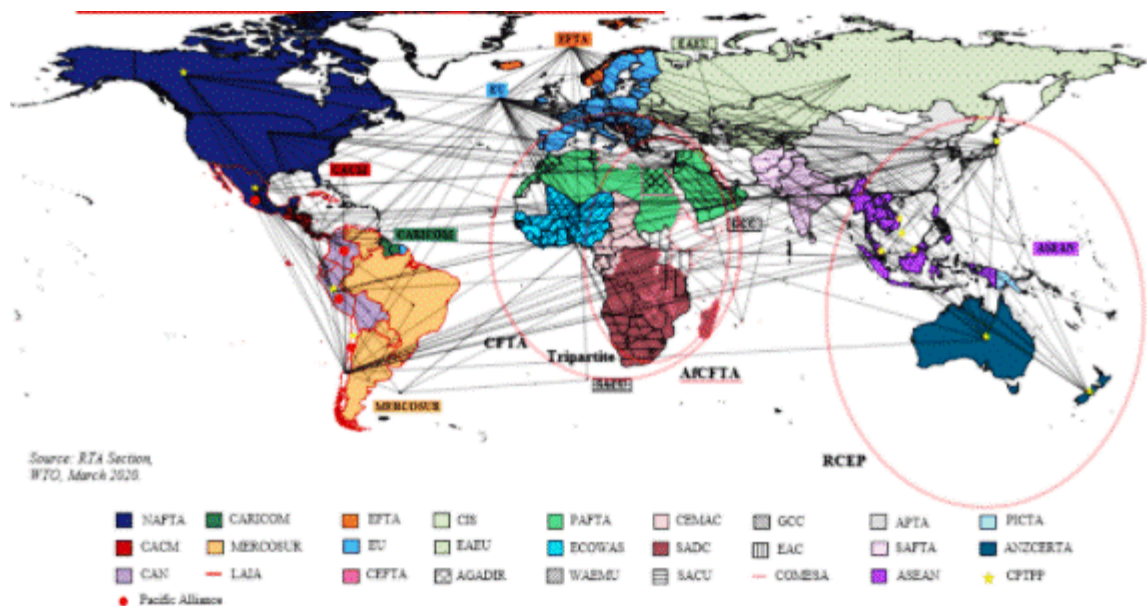

Рис. 2.12. Карта регіональних торговельних угод (RTAs) за регіонами світу
Джерело: сформовано автором на основі даних Світової організації торгівлі (WTO) та міжнародних інтеграційних об'єднань.

Динаміку кількості регіональних торговельних угод за останні роки продемонструємо на рис. 2.13.

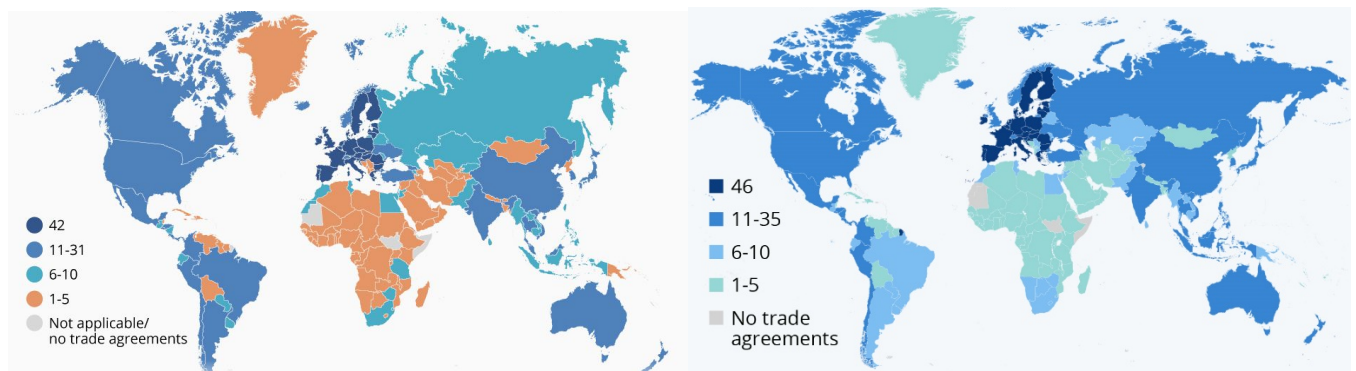

Рис. 2.13. Карта регіональних торговельних угод (RTAs) за регіонами світу
Джерело: сформовано автором на основі даних Світової організації торгівлі (WTO) та міжнародних інтеграційних об'єднань.

Карта ілюструє розподіл регіональних торговельних угод (RTAs) за географічними регіонами світу. Ми бачимо, що найгустіша мережа взаємних торговельних угод сформована в Європі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. В Африці головним інтеграційним проєктом є AfCFTA.

Співставлення даних за 2019р., 2021р. та 2025р. показує, що їх число зростає.

Отже, розглянуті регіональні об'єднання – ЄС, USMCA, АСЕАН, МЕРКОСУР, мають суттєві відмінності та відрізняються іншими характеристиками. Тобто, можна розглянути 4 різні інтеграційні моделі, характерні для 2000-2025рр. – табл. 2.2.

Таблиця 2.2.

Інтеграційні моделі 2000-2025рр.: щільність, модель, економічна логіка

Блок	Домінуюча модель регіоналізації	Орієнтовна внутрішньорегіональна “щільність”	Характерні індикатори	Ключовий механізм впливу
ЄС	Глибока інституційна та регуляторна інтеграція	Висока	Intra-EU торгівля товарами у 1,6 рази > extra-EU (2024)	Внутрішній ринок та уніфікація правил
USMCA	Виробнича регіоналізація (GVC)	Висока для ядра (США-Канада-Мексика)	США-Мексика: \$839,6 млрд товарна торгівля (2024); Канада: 75,9% експорту → США (2024)	Правила походження, локалізація, промислова кооперація
АСЕАН	Відкрита регіоналізація (платформа та GVC)	Помірна (~22%)	Total trade: \$3 560,1 млрд (2023); intra ~22% (2003-2023)	Інвестиції та мережі виробництва “Factory Asia”
МЕРКОСУР	Інституційна інтеграція за низької торговельної щільності	Низька (~10%)	Intra-bloc trade: 10,3% (2022)	Тарифи та режими, переговорний блок, але слабка внутрішня торгівля

Джерело: сформовано автором на основі даних Світової організації торгівлі (WTO) та міжнародних інтеграційних об'єднань.

Отже, регіоналізація не витісняє глобалізацію, вона її трансформує. Регіональні об'єднання все частіше основою формування правил співіснування, які стають основою для включення країн в глобальні ринки, а не альтернативою їм.

Можна виокремити 4 стійкі типи регіоналізації:

- 1) Регуляторна, ЄС – інтеграція через право, стандарти і спільні політики.
- 2) Ланцюгова або виробнича, USMCA – це інтеграція через кооперацію підприємств і правила походження продукції.
- 3) Платформна або відкрита, АСЕАН – це коли внутрішня торгівля помірна, але інвестиційні та виробничі зв'язки ззовні й усередині високі.
- 4) Каркасна, МЕРКОСУР – інтеграція, коли інституції існують, але внутрішні потоки не є занадто тісними.

Основна відмінність між регіональними об'єднаннями – це глибина економічної взаємодоповнюваності країн. Наприклад, ЄС – це одночасно великий ринок, близькі стандарти, висока диверсифікація виробництва, тому внутрішня торгівля є структурно високою. МЕРКОСУР – має більшу товарну спеціалізацію й асиметрії, звідки впливає, що рівень стабільності внутрішньої торгівлі низький.

В період 2016-2025рр. регіоналізація набуває страхової функції, тобто в цей час зростає вага політик стійкості – supply security, реіндустріалізації, nearshoring і friendshoring, а регіональні угоди чи блоки все частіше виступають індикатором довіри для ланцюгів постачання.

2.3. Позиція України у глобалізаційних та регіоналізаційних процесах

Україна є і об'єктом, і суб'єктом сучасних глобалізаційних та регіоналізаційних процесів. З одного боку, країна є учасником глобальних ринків товарів, капіталів, робочої сили та інформації; з іншого боку відбувається інтеграція України у європейський регіональний простір – кандидат в члени ЄС, член СОТ, учасник регіональних ініціатив тощо.

В процесі євроінтеграції є два періода часу, які тим більше підкреслили її значення – це 2014р. та 2022р. – моменти часу, коли напрями зовнішньоекономічних зв'язків і принципи системи безпекових та інституційних пріоритетів України зазнали докорінних змін [56; 57].

Глобалізацію для України можна тлумачити як рамка для її позиціонування.

У навчальному посібнику І. Гузенко глобалізація розглядається як процес якісного перетворення системи світогосподарських зв'язків, який поєднує національні економіки в єдине глобальне господарство, посилює взаємозалежність країн та регіонів [1, с. 5]. При цьому відбувається розширення міжнародного обміну товарами, послугами, капіталом, технологіями та інформацією; формуються глобальні ланцюги доданої вартості та виробничо-збутових мереж; посилюється роль наднаціональних інститутів, таких як СОТ, МВФ, Світовий банк тощо.

Автори Антипенко Н., Почерніна Н., Васильківський Д. демонструють, що для України ключового значення набувають два напрямки – економічна та політична складова глобалізації. А орієнтуватися при цьому країна може на зміну своїх позицій у глобальних рейтингах – KOF Globalisation Index, індекс глобальної конкурентоспроможності, рейтинги Doing Business тощо [56].

З іншого боку, регіоналізація для України може виступати як відповідь на глобалізацію. Регіоналізація у посібнику І. Гузенко визначається як конфігурація міжнародних відносин, за якої основна взаємодія відбувається між регіональними угрупованнями, а не окремими державами через створення зон вільної торгівлі, митних союзів, економічних і політичних союзів – ЄС, МЕРКОСУР, АСЕАН тощо [1, с. 135-136]. Для України її глобальне позиціонування передусім реалізується через участь у регіональних інтеграційних проектах. Конкретно, це – європейська інтеграція та «європеїзація» економічної політики [58, с. 150-155].

Глобалізація і регіоналізація – це довготривалі процеси. Особливості їх перебігу в різні періоди часу для України мають свої риси. Окрім того протягом останніх 5 років в світі відбувається багато різних потрясінь, процеси, які ми досліджуємо

трансформуються, змінюють пріоритети та інструменти. Тому ми обрали два періоди 2000-2020рр. та 2021-2025рр. розвитку української економіки і поставили за мету порівняти особливості інтеграції України у глобалізаційні та регіоналізаційні процеси для цих двох періодів часу – табл. 2.3.

Отже, інтеграція України у 2000-2020рр. мала переважно екстенсивний та фрагментарний характер. Вона була орієнтована на глобальні ринки і без чітко визначеного інституційної основи. Натомість у 2021-2025рр. відбувся якісна зміна інтеграційної моделі – домінування регіоналізаційного європейського вектора, посилення ролі держави, зростання безпекових факторів. Таким чином відбулася трансформація географії економічних зв'язків та логіки включення у світову економіку.

Розглянемо кількісні індикатори глобалізованості України. По перше, це індекс глобалізації КОФ. Це один із найуживаніших комплексних показників, який дозволяє оцінити три напрямки глобалізації – економічну, соціальну та політичну. Сам індекс складається з 23 часткових індикаторів, які розподіляються на три блоки) [80]. Так у 2022р. Україна посідала 45-ту позицію із загальним індексом 72,98 бала зі 100 – рис. 2.14.

Індекс глобалізації КОФ України з 2000р. демонструє загальну висхідну тенденцію. В цей час країна поступово включалася у світові економічні, політичні та соціальні процеси. Динаміка індексу є нерівномірною, з періодами прискорення, уповільнення та стагнації. Це зумовлено внутрішніми трансформаціями і зовнішніми потрясіннями.

На початку 2000-х до 2004р. значення індексу глобалізації України було відносно низьким – близько 55-58п. Це відповідало етапу післятрансформаційної адаптації економіки, інтеграції у міжнародні ринки була обмежена, інституційна залученість до глобальних процесів слабка. Значення індексу зростало, але помірно і нестабільно.

Таблиця 2.3.

Порівняння характерних рис інтеграції України у глобалізаційні та регіоналізаційні процеси за 2000-2020рр. vs 2021-2025рр.

Критерій	2000-2020 рр.	2021-2025 рр.	Аналітичний коментар
Домінуючий вектор інтеграції	Глобалізація з елементами багатовекторності	Регіоналізація з чітким європейським фокусом	Відбувся перехід від багатовекторної до одновекторної – ЄС-інтеграції
Зовнішньоекономічна стратегія	Пошук балансу між ЄС, СНД, іншими ринками	Пріоритет інтеграції з ЄС та G7	Стратегія стала більш визначеною та інституційно закріпленою
Інституційна інтеграція	Обмежена, фрагментарна	Глибока, системна – кандидатство в ЄС	Інституційна складова значно посилилася після 2022р.
Торгівельна орієнтація	Диверсифікована, значна роль СНД – до 2014р.	Домінування ЄС у структурі торгівлі – більше 50%	Географічна переорієнтація торгівлі
Регуляторна конвергенція	Часткова адаптація до стандартів ЄС	Масштабна гармонізація з стандартами ЄС	Перехід від декларативної до практичної адаптації
Участь у глобальних ланцюгах створення вартості – GVC	Переважно сировинні та низькотехнологічні сегменти	Спроби інтеграції у регіональні ланцюги ЄС	З’являються передумови для зростання доданої вартості
Роль держави в інтеграції	Обмежена, реактивна	Активна, стратегічна	Держава стала ключовим координатором інтеграційних процесів
Інвестиційна модель	Орієнтація на глобальний капітал	Орієнтація на регіональних і стратегічних партнерів	Зміна логіки інвестування з «ринкової» на «безпекову»
Вплив безпекових факторів	Мінімальний – до 2014 р., зростаючий після 2014 р.	Домінуючий фактор	Безпека стала визначальним елементом економічної інтеграції
Економічна стійкість	Висока вразливість до глобальних криз	Часткова стабілізація через регіональну підтримку	Регіоналізація виконує функцію «економічного якоря»
Характер глобалізації	Класична економічна глобалізація	Фрагментована, політизована глобалізація	Україна інтегрується у «блокову» глобальну економіку
Стратегічний результат	Зростання без структурної модернізації	Інтеграція як інструмент трансформації	Зміна якості інтеграції, а не лише її масштабу

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі аналітичних матеріалів Європейської комісії, Світового банку, IMF, KSE, наукових досліджень 2021-2025 рр.

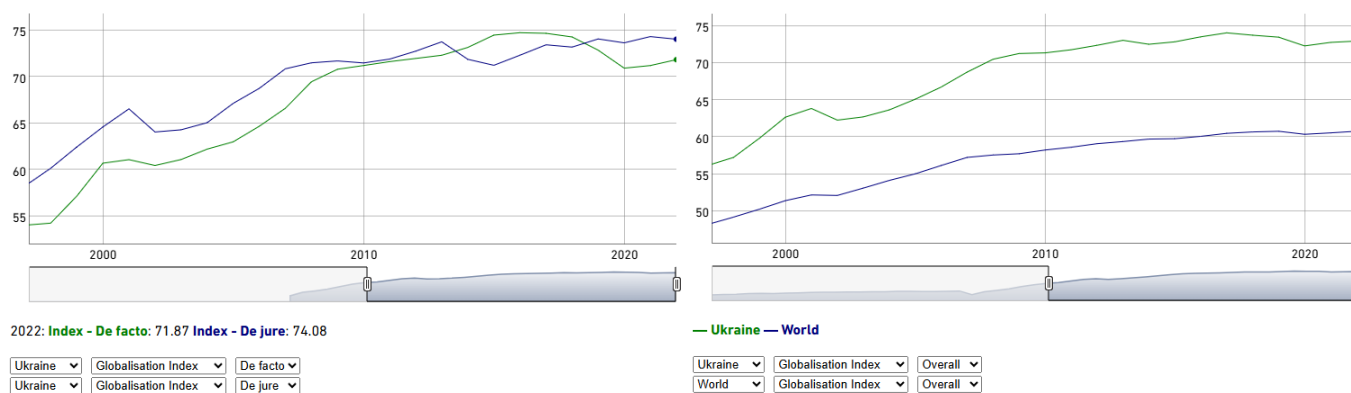

Рис. 2.13. Динаміка індексу глобалізації KOF України у ХХІст.

Джерело: складено автором на основі [53]

Активізація глобалізаційних процесів відбувалася в 2005-2013рр. – стале зростання індексу, підвищився до 70-73п. В цей період можна було спостерігати активізацією зовнішньої торгівлі; розширенням міжнародних економічних зв'язків; зростанням мобільності капіталу та робочої сили; посиленням участі України у міжнародних організаціях. Особливо помітним було поглиблення економічної та соціальної глобалізації.

Період 2014-2016рр. був періодом турбулентності та стагнації. В цей час темпи зростання індексу уповільнюються, а іноді фіксується його стагнація або незначне зниження. Такий стан пов'язаний з анексією Криму; початком воєнного конфлікту на сході України; розривом економічних зв'язків з Росією; падінням інвестиційної активності. Важливо, що значення індексу не зменшувалося.

У 2017-2019рр. відбувається відновлення та стабілізація індексу. У цей період відбувається підписання та початок практичної реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. В Україні відбувається переорієнтація зовнішньої торгівлі на ринки ЄС; поглиблення регуляторної конвергенції; зростання соціальної та інституційної інтеграції.

Новими глобальними викликами характеризується період 2020-2022рр. – пандемія COVID-19 та початок повномасштабної війни супроводжувалися коливаннями індексу, але без різкого спаду. У цілому, динаміка індексу глобалізації України з 2000р. характеризується довгостроковим зростаючим трендом; циклічністю

та чутливістю до політико-економічних шоків; поступовим переходом від кількісної до якісної глобалізації, яка починається з регіональної інтеграції з Європейським Союзом.

Загалом, глобалізація для України – це інструмент структурної трансформації та геополітичного позиціонування.

Оскільки оцінка рівня глобалізації передбачає крайні порівняння, на рис. 2.14. порівнюються індекси KOF України та США у XXIст. В порівнянні з Україною, індекс глобалізації для США вище, тенденція до зростання, але помірна, індекс не піддається суттєвим коливанням.

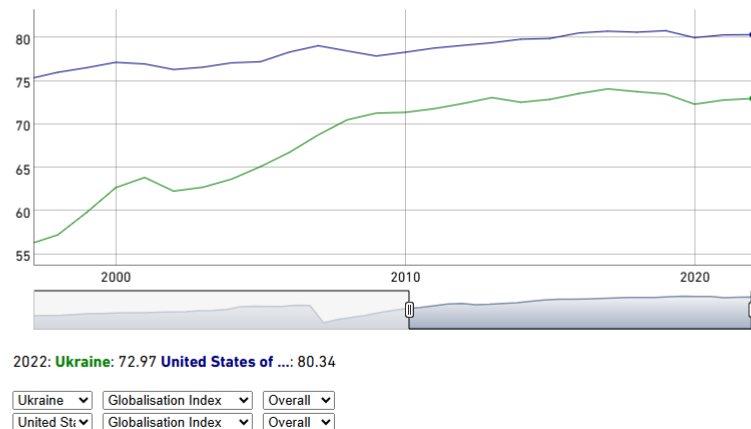

Рис. 2.14. Динаміка індексу глобалізації KOF України та США у XXIст.

Джерело: складено автором на основі [53]

Таким чином, Україна входить в групу помірної глобалізованості, але суттєво відстає від розвинених економік. Структура глобалізації України є дещо асиметрична: при більш детальному вивченні політична інтегрованість, а це – участь у міжнародних організаціях, ратифіковані угоди, дипломатична мережа, розвинена більше, ніж економічна та соціальна – Україна випереджає власний економічний рівень за політичними параметрами інтеграції та має не реалізований потенціал економічної та соціальної глобалізації.

За даними Світового банку, обсяг торгівлі товарами і послугами України у 2021р. становив 82,7 % ВВП, у 2022р. – 87,4%, у 20023р. – 77,51%, у 2024р. – 77,75%, що свідчить про високий рівень відкритості національної економіки [51].

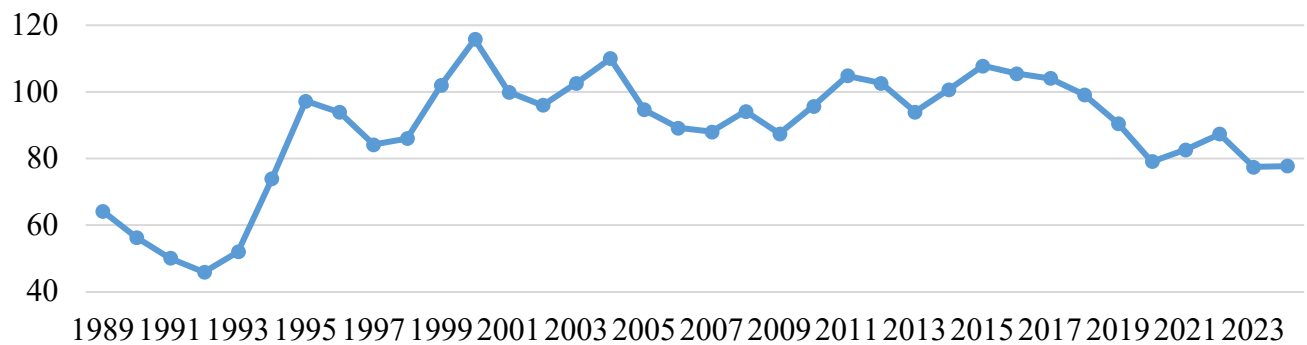

Рис. 2.15. Динаміка частки торгівлі у ВВП України, %

Джерело: складено автором на основі [51]

Отже, Україна є дуже відкритою економікою; частка торгівлі до ВВП вище середнього світового рівня. Це свідчить про високий рівень її чутливості до глобальних шоків. Частка ЄС у торгівлі України коливається близько 50%, що свідчить про направленість торгівлі, а в історичному сенсі – про переорієнтацію торговельних потоків у бік ЄС. З 2022р. – у зв’язку з агресією РФ і скороченням торгівлі з РФ та Білоруссю. А високий відсоток взаємної торгівлі з ЄС свідчить про поглиблення не лише політичної, а й економічної регіоналізації у європейському напрямі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі встановлено, що глобалізаційні процеси у XXI столітті зберігають системний характер, проте розвиваються нерівномірно та набувають більш складної й нестійкої форми. Динаміка міжнародної торгівлі та прямих іноземних інвестицій підтверджує довгострокову тенденцію до збереження світових економічних зв'язків, водночас демонструючи їх високу чутливість до фінансових криз, пандемій і геополітичних шоків. Індекс глобалізації КОФ засвідчує значну асиметрію рівнів глобалізованості між країнами, що відображає різну глибину їх включення у глобальні процеси. Сучасна глобалізація трансформується під впливом цифровізації, регіоналізації та зростання ролі державного регулювання, що свідчить про її адаптивний, а не згортальний характер.

Аналіз регіональних інтеграційних об'єднань показав, що у XXI столітті вони виступають ключовим інституційним проявом регіоналізації та важливим механізмом стабілізації світової економіки. Дослідження ЄС, USMCA, АСЕАН і МЕРКОСУР підтвердило існування різних моделей регіональної інтеграції, які відрізняються глибиною інституційної взаємодії, щільністю внутрішньорегіональної торгівлі та участю у глобальних ланцюгах доданої вартості. Регіоналізація не замінює глобалізацію, а трансформує її, виконуючи стабілізаційну та адаптаційну функцію в умовах зростання геоекономічних ризиків.

Оцінка позиції України засвідчила суттєву трансформацію її інтеграційної моделі після 2014 та 2022 років. Якщо у 2000-2020рр. інтеграція мала фрагментарний і багатовекторний характер, то у 2021-2025рр. відбувся перехід до чіткого європейського регіоналізаційного вектора. Україна залишається відкритою економікою з помірним рівнем глобалізованості та високою торговельною залежністю, проте поглиблення інтеграції з ЄС і інституційна конвергенція створюють передумови для підвищення економічної стійкості та включення у європейські ланцюги доданої вартості.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І РЕГІОНАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Трансформація світової економіки в умовах нової геоекономічної реальності

Наприкінці ХХ- на початку ХХІст. світова економіка увійшла у нову фазу свого розвитку – фазу системних трансформацій. Виклики, з якими зіштовхуються держави за останні 5-10р. стали причиною нових якісних змін економічної та політичної структури світу, соціальних інститутів й інфраструктури міжнародного бізнесу [1, с. 5-7]. Це – пандемія COVID-19, повномасштабна агресія РФ проти України, енергетичні та кліматичні кризи, посилена технологічна конкуренція між провідними державами. У сучасній економічній літературі трансформація визначається як кількісні зміни та якісні перетворення, причинами яких є взаємодія внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку [1, с. 7]. Поняття «глобальні трансформації» використовується, коли треба охарактеризувати етап розвитку світової економіки, в якому хвиля глобальних потоків капіталу, товарів, даних і технологій якісно змінює основні форми соціально-економічної діяльності – політичну, економічну, культурну [1, с. 7-9]. В результаті ми можемо спостерігати формування нової геоекономічної реальності. Нову форму існування світу науковці все частіше описують через поняття геоекономічної фрагментації та багатопольярної глобалізації [39; 59].

Основою нової геоекономіки є цифрова трансформація.

У колективній монографії «Цифрова економіка як фактор економічного зростання держави» зазначається, що бурхливий розвиток та практичне впровадження технологій Індустрії 4.0 та Індустрії 5.0 приводять до трансформації світової економіки, формування нової моделі економічних відносин та зумовлюючи цифрову трансформацію бізнес-процесів [60, с. 22].

Отже, сьогодні трансформація світової економіки – це не тільки зміна темпів її зростання, а й глибока структурна перебудова, яка включає перехід до цифрової та даноцентричної моделі розвитку; зміна значення та ролі знань і інновацій у економічних процесах; формування нових типів глобальних ланцюгів доданої вартості та посилення ролі енергетичної, продовольчої, технологічної безпеки суспільства.

Нова гео економічна реальність має свій зміст, напрямки та ключові рушійні сили. Основні напрями трансформації світової економіки в умовах нової гео економічної реальності представлені в табл. 3.1.

Рушійні сили нової гео економіки — це основні чинники, які формують структуру і логіку сучасної світової економіки через поєднання економіки, геополітики, технологій і безпеки.

Таблиця 3.1.

Рушійні сили нової гео економіки

Рушійна сила	Ключовий зміст	Гео економічний вплив
Геополітична фрагментація	Поділ світу на економічні та політичні блоки, санкції, торговельні війни	Зростання ролі безпеки в економічних рішеннях
Багатополярна глобалізація	Відхід від домінування одного центру сили, зростання ролі регіональних лідерів і Глобального Півдня	Конкуренція між кількома економічними центрами, регіоналізація торгівлі
Технологічне суперництво	ШІ, напівпровідники, цифрові та квантові технології	Технології як інструмент стратегічної переваги
Перебудова ланцюгів постачання	Friend-shoring, near-shoring, re-shoring	Пріоритет стійкості та надійності над дешевизною
Посилення ролі держави	Промислова політика, субсидії, стратегічне планування	Відхід від повністю вільного ринку
Зелена трансформація	Декарбонізація, ВДЕ, критичні мінерали	Нова ресурсна та кліматична конкуренція
Фінансова гео економіка	Санкції, валюти, дедоларизація, CBDC	Фінанси як інструмент геополітичного впливу
Демографічні зрушення	Старіння населення, міграція, нерівномірний демографічний розвиток	Боротьба за людський капітал
Безпекова парадигма	Пріоритет національної та економічної безпеки над ефективністю ринку	Сек'юритизація торгівлі, інвестицій і технологій

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025pp.

1. Геоекономічна фрагментація. Міжнародний валютний фонд (МВФ) використовує термін *geo-economic fragmentation* для позначення процесу, при якому світова економіка розділяється на конкуруючі блоки через політику обмежень у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів і технологій розділяють [39]. О. Плотніков розглядає фрагментацію світової економіки як перехід від моделі всеохоплюючої глобалізації до моделі світової економіки, в якій вона набуває чіткої структури, де зростає роль геополітичних блоків, відмінних технічних стандартів, валютних зон і платіжних систем [39].

Фрагментація світової економіки підсилює глобальні ризики та ускладнює процеси подолання наслідків криз. З практичних досліджень функціонування світової економіки вона обмежує міграцію, потоки капіталу та дифузії технологій. В прогнозі може призвести до суттєвого зниження світового ВВП у довгостроковій перспективі через менш ефективний розподіл ресурсів [39].

2. Багатополярна глобалізація. У колективній монографії під ред. Т. Осташко зазначається, що сучасна глобалізація, трансформуючись, набуває рис багатополярності, що проявляється у домінуванні одного центру сили – США, породжує конкуренцію кількох центрів як США, ЄС, Китай та регіональні блоки, що істотно позначається на функціонуванні світової економіки, зовнішньоекономічній діяльності країн світу, як, наприклад, це може проявлятися на зовнішній торгівлі України [58].

Прояви багатополярної глобалізації в тому, що відбувається посилення регіональних інтеграційних об'єднань; практично – зміщується фокус на економічну безпеку та контроль за критичними ланцюгами постачання; у торговельній політиці підвищується роль політичних та безпекових обґрунтувань.

3. Геоекономічна дійсність фінансової системи. Сучасна фінансова система зазнає впливу нової геоекономічної дійсності, що проявляється як поєднання інтеграції й конвергенції ринків з різними новими ризиками – стихійними лихами, техногенними катастрофами, зростанням вимог до фінансової стійкості інституцій

тощо [61]. Відповідно, змінюються умови функціонування банків, страхових компаній та небанківських фінансових інститутів.

4. Нову геоекономічну дійсність супроводжують скорочення глибини глобальних ланцюгів вартості у чутливих секторах як наприклад мікроелектроніка, фармацевтика, «зелена» енергетика, near-shoring – перенесення частини виробництва ближче до кінцевих ринків; friend-shoring – переорієнтація співпраці на так звані політично «дружні» країни [39]. Тобто відбувається реорганізація глобальних ланцюгів доданої вартості. Для країн з відкритою економікою – більшості країн світу, новий порядок створює несприятливі прецеденти як ризики витіснення з певних сегментів, або ж можливості інтеграції у нові ланцюги. Для прикладу – такими є сфера критичної сировини, оборонної кооперації, ІТ-послуг.

5. Безпекова парадигма виникає, оскільки фрагментація є джерелом підвищення глобальних ризиків. Так має місце посилення ризиків непередбачуваних глобальних потрясінь; загострюються проблеми продовольчої та водної безпеки; підвищується ймовірність виникнення соціальних конфліктів [39]. За висновками ІМФ, геоекономічна фрагментація погіршує умови для енергетичного переходу та створює додаткові виклики для продовольчої безпеки, особливо для найбільш уразливих країнах [62].

Розглянемо трансформацію світової економіки на прикладі змін у зовнішній торгівлі України.

Україна є відкритою економікою, тому нова геоекономічна дійсність дуже швидко знаходить своє відображення на структурі її зовнішньої торгівлі.

За даними Держстату та аналітики НІСД у 2024р. експорт товарів України становив 41,7 млрд дол. США – 115,3 % до 2023р.; імпорт – 70,8 млрд дол. США – 111,3 % до 2023р.; зовнішньоторговельний оборот досяг 112,3 млрд дол. США, тобто на 13 % більше, ніж у 2023 р. [63; 64].

Таблиця 3.2.

Зовнішня торгівля товарами України у 2023-2024 рр.

Показник	2023 р.	2024 р.	Зміна 2024 / 2023, %
Експорт товарів, млрд дол. США	≈ 36,2	41,7	+15,3
Імпорт товарів, млрд дол. США	≈ 63,6	70,8	+11,3
Зовнішньоторговельний оборот, млрд дол. США	≈ 99,4	112,3	+13,0

Джерело: побудовано автором на основі [63; 64])

Не зважаючи на війну та інфраструктурні обмеження, в Україні відбувається помітне відновлення зовнішньої торгівлі, що свідчить про адаптацію економіки до нової геоекономічної конфігурації світової економіки. При цьому зростання імпорту частково зумовлене структурною перебудовою національної економіки, коли імпорт обладнання, енергоресурсів, військово-технічної продукції став життєво необхідним. Поступова переорієнтація зовнішньої торгівлі України на ринки ЄС та інших партнерів по ЗЕД, які підтримують Україну, є проявом friend-shoring у реальному часі.

На прикладі України ми можемо спостерігати, що в умовах багатопольярної глобалізації та війни посилюється сировинна спрямованість експорту – експорт зерна, металів, агросировини; водночас існують можливості щодо розширення експорту товарів з високою доданою вартістю у повоєнний період, зокрема в рамках євроінтеграції. Наприклад специфічна продукція військово-промислового комплексу [58].

Отже, перехід від старої до нової геоекономічної реальності характеризується відмовою від універсальної ліберальної моделі глобалізації та впровадженням багатопольярної, фрагментованої системи, у якій економічні процеси тісно переплітаються з питаннями забезпечення національної безпеки, технологічного суверенітету та геополітичної конкуренції – табл. 3.3. У такій новій економічній системі знову більш значимої ролі набуває держава, якій відводиться бути активним

учасником економічної політики, а економіка часто стає інструментом стратегічного впливу – економічні санкції.

Таблиця 3.3.

Порівняльна характеристика логіки формування старої та нової геоекономічної реальності

Стара геоекономічна реальність	Нова геоекономічна реальність
Глобалізація – домінуюча модель світового розвитку; заснована на відкритості ринків і вільному русі товарів, капіталу та робочої сили	Фрагментація та регіоналізація світової економіки, орієнтація на friend-shoring, near-shoring і зниження стратегічних залежностей
Лібералізація міжнародної торгівлі, провідна роль СОТ, мінімальне втручання держави в економічні процеси	Стратегізація економіки, посилення протекціонізму, застосування санкцій, експортного контролю та інструментів економічного тиску
Функціонування традиційних глобальних ланцюгів доданої вартості, орієнтованих на мінімізацію витрат	Перебудова ланцюгів створення вартості з акцентом на стійкість, безпеку та контроль критичних етапів
Домінування промислової економіки, заснованої на фізичних ресурсах і масштабі виробництва	Формування цифрової економіки та Індустрії 5.0, де ключовими ресурсами є дані, цифрові платформи та передові технології
Конкуренція між країнами переважно за ринки збуту та частки світової торгівлі	Конкуренція за технологічне лідерство, контроль над даними, стандартами та критично важливими технологіями – ІІІ, напівпровідники, хмарні технології
Пріоритет економічної ефективності та максимізації прибутку	Пріоритет національної безпеки, стратегічної автономії та економічного суверенітету
Поглиблення глобальної економічної інтеграції	Формування регіональних і цифрових геоекономічних блоків з власними правилами та регуляторними режимами
–	Інтеграція України в нову геоекономічну реальність шляхом євроінтеграції, безпекової парадигми, перебудови логістики та розвитку оборонно-промислового комплексу

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

Отже, трансформація світової економіки в умовах нової геоекономічної реальності є системною та багаторівневою. Вона охоплює всі сфери її функціонування – структуру виробництва, фінансові ринки, технологічні платформи, торговельну політику й інститути глобального управління. Геоекономічна фрагментація та

багатополярна глобалізація змінюють логіку функціонування світового ринку. Важливим рушієм трансформацій є цифрова економіка та Індустрія 5.0. Це загострює проблему кібер- та геополітичних ризиків.

Для країн, що розвиваються, як Україна, стратегічним завданням розвитку стає активне позиціонування у новій геоекономічній структурі – диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків, розвиток виробництв з високою доданою вартістю, власних технологічних рішень, побудова стійких моделей зростання.

3.2. Прогнозування тенденцій розвитку регіональних економічних угруповань

У другій половині XX- на початку XXIст. одним із основних напрямків розвитку світового господарства стала регіональна інтеграція. Вона дозволяє країнам поєднувати переваги відкритої й координованої економічної політики. За логікою класичної глобалізації регіональні інтеграційні об'єднання – це проміжний етап на шляху до глобальної лібералізації торгівельної та інвестиційної діяльності. Проте в сучасних умовах геоекономічної фрагментації світу, посилення геополітичних ризиків та формування багатополярної системи міжнародних економічних відносин роль регіональних об'єднань істотно трансформується. Вони дедалі більше переймають функцію стабілізуючих опорних конструкцій світової економіки, забезпечують стійкість виробничих і торговельних зв'язків між національними економіками, сприяють узгодженню стандартів, вартують колективний захист економічних і безпекових інтересів держав-учасниць глобалізації.

Так в колективній монографії «Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України» зазначається, що регіональні інтеграційні об'єднання під впливом глобалізації еволюціонують від класичних зон вільної торгівлі до більш складних і повних форм, коли інтеграція стосується інвестиційної активності, конкуренції, екології, цифрової торгівлі, трудової мобільності [65, с. 45-49].

У монографії «Вплив багатопольної глобалізації на зовнішню торгівлю України» показано, що в умовах багатопольної глобалізації саме регіональні економічні угруповання на сучасному етапі розвитку стають інструментом захисту економічних інтересів держав, розвитку нових ланцюгів доданої вартості та формування сильних регіональних блоків [58, с. 33-37].

Таким чином, світова економіка не відмовляється від глобалізації, вона обирає нові форми співпраці – регіональні економічні угруповання, при яких посилюються безпекові, цифрові та екологічні напрямки взаємодії.

На користь все більшої активності регіональних економічних угруповань свідчать глобальні тенденції їх розвитку. Як зазначалося в розділі 2, основним індикатором такої активності є число регіональних торговельних угод. За даними бази СОТ регіональні торговельні угоди стали основним інструментом лібералізації торгівлі – у середині 1990-хрр. діючих угод було близько 45, переважно класичні ЗВТ і це був початковий етап «нового регіоналізму». Станом на кінець 2024р. – близько 370-375 угод у силі. При цьому країни часто беруть участь у кількох угрупованнях одразу [66; 67; 68], тобто можемо спостерігати глобальне «переплетення» регіональних торговельних угод. В період між зазначеними датами – 2010р., число угод було більше 250, а період можна охарактеризувати як період масового поширення двосторонніх та багатосторонніх угод. Загалом кількість угод зросла більш ніж у 8 разів порівняно з 1990-ми рр.

Але важливим є те, що не тільки збільшилося число угод, змінилася їх якість. Угоди стають більш змістовними та повними, включають положень щодо послуг, інвестицій, цифрової торгівлі, екології та праці [66].

Також варто зазначити, що якісні зміни стосуються не лише змісту, а й включають нові технологічні умови як цифровізація. Так сучасні регіональні торговельні угоди еволюціонують у так звані *deep RTAs*. Вони включають положення *WT-plus* та *WT-extra* про конкуренцію, державні закупівлі, інвестиції, екологічні та трудові стандарти та цифрову торгівлю. Таким чином, нові форми

регіональних торговельних угод суттєво впливають на потоки товарів та, разом з тим, на інституційне середовище [67; 69].

За даними дослідження Азійського банку розвитку, в Азії найновіші угоди містять найбільшу кількість положень щодо цифрової торгівлі, включаючи захист даних, електронні підписи, крос-кордонна передача даних тощо [70; 71].

У підсумку, майбутня конкуренція між регіональними економічними угрупованнями може стосуватися не стільки кількості їх членів та позиції в світовій економіці, а й якості правил – насамперед цифрових та «зелених».

Спрогнозуємо тенденції розвитку основних регіональних угруповань світу з урахуванням встановлених в дослідженні тенденцій.

Прогноз глобальних тенденцій розвитку регіональних економічних угруповань представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4.

Прогнози розвитку основних регіональних
економічних угруповань до 2030-2040 рр.

Угруповання / регіон	Основні напрями розвитку	Прогноз до 2030-2040 рр.
ЄС	Поглиблення внутрішнього ринку, «зелений» та цифровий перехід, розширення мережі угод	Збереження статусу «еталона» глибокої інтеграції; посилення регуляторного впливу на сусідів; більший акцент на стійких ланцюгах постачання
АСЕАН + RCEP	Гармонізація стандартів, цифрова інтеграція, інтеграція ланцюгів доданої вартості	Формування «ядра» азійської регіоналізації; посилення ролі АСЕАН у балансуванні між Китаєм, США та ЄС
USMCA, MERCOSUR	Регіоналізація ланцюгів вартості, модернізація угод, «зелені» та цифрові положення	Консолідація Північної Америки як високотехнологічного регіону; поступова модернізація MERCOSUR для кращої інтеграції в глобальні ринки

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

1. Європейський Союз. Наразі ЄС досяг рівня економічного й частково політичного союзу. Інтеграційна модель ЄС виявилася ефективною і її можна вважати еталоном для інших регіонів [1, с. 110-124].

Сучасні тренди розвитку ЄС та прогноз до 2030-2040 рр.:

1) Поглиблення внутрішньої інтеграції: ЄС продовжує розвиток Єдиного цифрового ринку, енергетичного та банківського союзів; відбувається подальше посилення кліматичної політики – Green Deal, в тому числі через СВAM – механізм вуглецевого коригування імпорту, Si-Bam. Це вуглецевий тариф на товари, які містять вуглець – сталь, цемент і деякі види електроенергії, які імпортує ЄС. Тариф буде частиною Європейської зеленої угоди і в такому статусі набуде чинності у 2026р. Наразі СВAM уже є чинним з 17.05.2023р. З жовтня 2023р. і до завершення 2025р. діє перехідний період, коли імпортери продукції в шести вуглецевих секторах мають звітувати про свої викиди. З початку 2026р. імпортери почнуть сплачувати прикордонний податок на вуглець за свою продукцію, величина якого буде складатися на основі ціни квот у системі торгівлі викидами Європейського Союзу. До 2030р. всі сектори будуть охоплені СВAM [65, с. 155-160; 58, с. 210-215].

2) Розширення географії зовнішніх угод. Наразі ЄС має ряд угод з країнами Азії та Латинської Америки. В перспективі до 2027 р. укладання додаткових угод з Філіппінами, Таїландом, Малайзією на посилення ролі ЄС у регіональній архітектурі Азії [67].

3) Трансформація глобальних ланцюгів вартості – зміщення у бік friend-shring. ЄС в перспективі реалізує переміщення виробництв у країни-партнери, у тому числі до країн Центральної та Східної Європи, Північної Африки, до України [58, с. 190-197].

2. Азія. АСЕАН, RCEP, CPTPP. Наразі Азія є досить динамічним центром розвитку регіоналізації, його вклад у світовий ВВП до 60 %, стабільно зростають інвестиції та внутрішня регіональна торгівля [70; 72].

Основні тренди розвитку: центром регіоналізації в Азійсько-Тихоокеанському регіоні будуть АСЕАН та RCEP – угода про вільну торгівлю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, найбільший у світі торговий блок, до якого входять 10 членів ASEAN, Китай, Японія, Південна Корея, Австралія та Нова Зеландія.

Угрупування забезпечує близько 30% світового ВВП. Угода була підписана у 2020р., набрала чинності у 2022р. Це перша угода про вільну торгівлю, що об'єднує великі азійські економіки – Китай, Японію та Південну Корею.

Стратегічний план АЕС – Економічне співтовариство ASEAN Economic Community, на період 2026-2030рр. передбачає поглиблення інтеграції, гармонізацію стандартів, розвиток цифрової економіки та стійких ланцюгів постачання [71]. RCEP (RCEP) до 2040р. має поступово спростує до 90 % тарифів і, тим самим, стане в Азії головним виробничим та споживчим центром.

АСЕАН-Китай FTA 3.0 – це розширене угруповання, де акцент припадає на цифрову торгівлю, сталий розвиток та підтримку МСП.

Прогноз для регіональних інтеграційних угруповань Азійсько-Тихоокеанського регіону: до 2030-2045 рр. – поглиблення інтеграції у форматі існуючих угруповань – АСЕАН, RCEP, CPTPP, формування багаторівневої регіональної системи, де країни одночасно стають учасниками кількох блоків; посилення конкуренції між китайськими, американськими, європейськими моделями до цифрового регулювання та стандартів сталості [73, с. 120-132].

3. Америка: USMCA, MERCOSUR та ін. Основними трендами розвитку економічної інтеграції в американському макроекономічному регіоні є переорієнтація на регіоналізацію ланцюгів вартості, особливо це стосується USMCA; підвищується значення положень про трудові стандарти, екологію, цифрову торгівлю; USMCA випереджає MERCOSUR за інтенсивністю змін, у MERCOSUR спостерігається стабільне повільне просування до більш досконалої координації в промисловій та аграрній політиці.

На завершення представимо на рис. 3.1. та 3.2. послідовність розвитку регіональних угруповань у новій геоekonomічній реальності та Можливі сценарії еволюції регіоналізації відповідно. Рис. 3.1. відображає причинно-наслідкові зв'язки між глобальними геоekonomічними трансформаціями та процесом розвитку

регіональних економічних угруповань. Вони в новій геоекономічній реальності перетворюються на основні структурні елементи світової економіки.

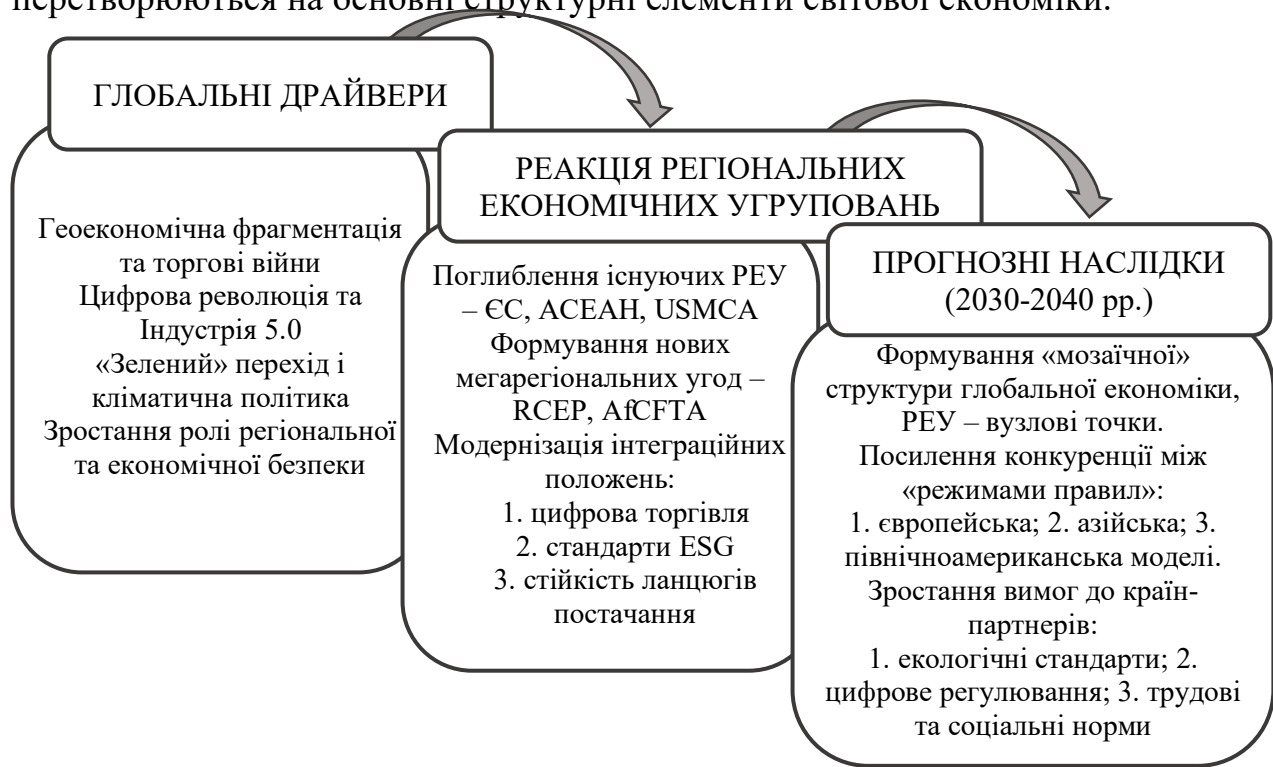

Рис. 3.1. Логіка розвитку регіональних угруповань у новій геоекономічній реальності

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

Отже, регіональні економічні угруповання стають базовими елементами нової геоекономічної архітектури світу. Вони є органічно облаштованим елементом складної світової структури, а не паралельним шляхом розвитку на відміну від глобалізації.

Рис. 3.2. ілюструє альтернативні сценарії розвитку регіоналізації в умовах геоекономічної фрагментації. Найбільш імовірним є змішаний сценарій, в якому поєднано елементи відкритої інтеграції та блокової конкуренції в залежності від сектора.

За прогнозами до 2030-2040рр. очікується подальше зростання кількості та якості угод, особливо це стосується угруповань в Азії та Африці, будуть посилюватися цифрові, екологічні та соціальні положення угод. ЄС, АСЕАН+RCEP та USMCA є конкуруючими.

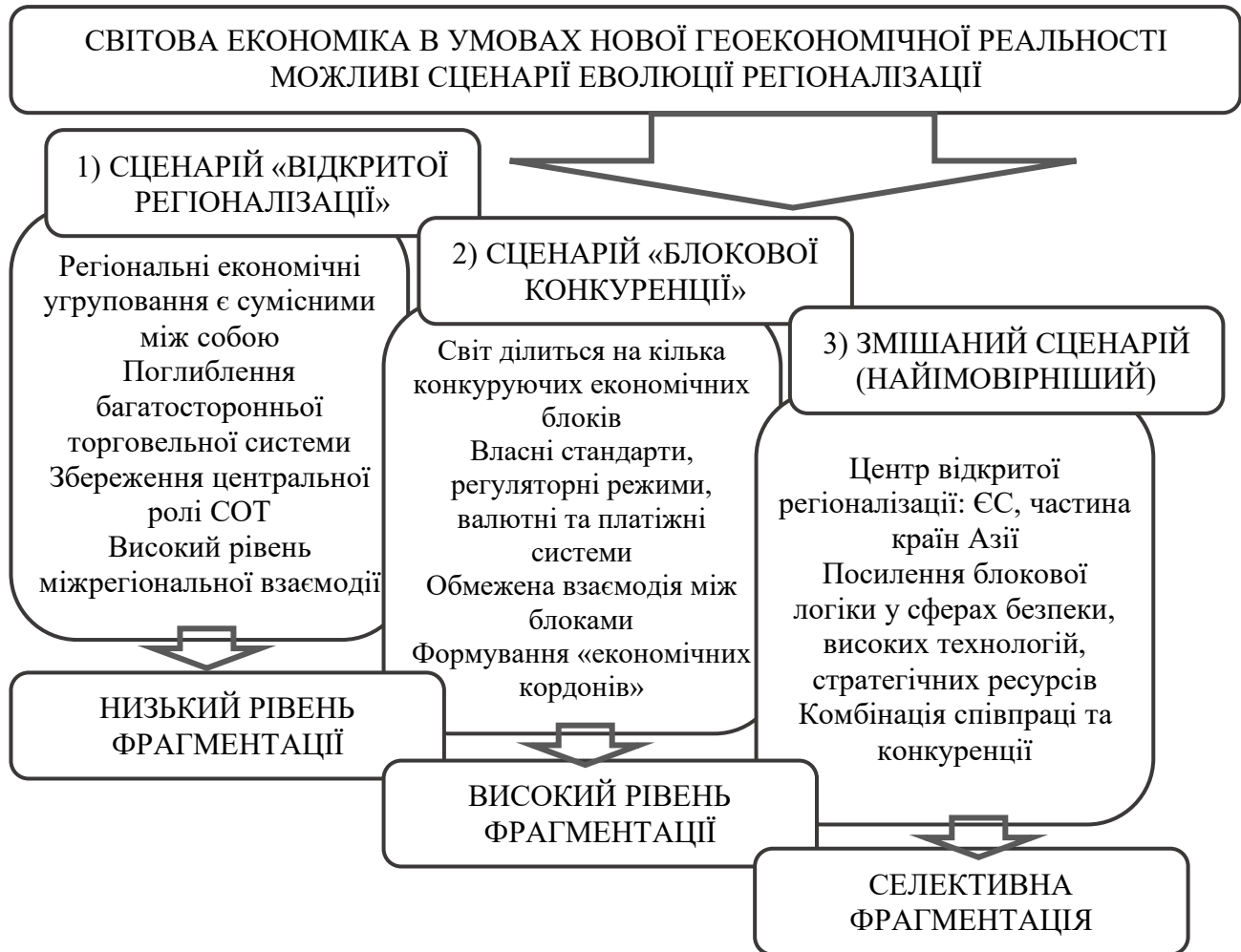

Рис. 3.2. Сценарії розвитку регіоналізації у світі

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

Для інших країн світу стратегічним завданням є стати членом одного з регіональних блоків і використовувати можливості асоційованого членства.

3.3. Напрями адаптації національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації

Отже, у ХХІст. глобалізація та регіоналізація переходять на якісно новий рівень взаємодії, де лібералізація ринків співіснує з геоекономічною фрагментацією, безпековими ризиками, цифровою конкуренцією та «зеленим» переходом. Для України ці процеси мають життєвий характер, оскільки в країні одночасно триває повномасштабна війна, прискорюється інтеграція до ЄС, розробляються плани повоєнного відновлення. Тому питання адаптації національної економіки до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації є надзвичайно актуальним для довгострокової конкурентоспроможності й стійкого розвитку української економіки.

Визначимо основні напрями адаптації економіки України до нової глобальної та регіональної реальності, спираючись на сучасні наукові дослідження та результати попереднього дослідження.

Отже, ми встановили, що для України глобалізація має подвійний ефект – вона створює можливості доступу до ринків, капіталу та технологій і, водночас, підсилює чутливість до зовнішніх потрясінь (шоків), посилює конкуренцію, особливо гостро стоїть питання економічної безпеки [65, с. 45-52]. Це ситуація, в якій регіоналізація має розглядатися як інституційна відповідь на суперечності глобалізації, коли формування регіональних економічних угруповань – ЄС, РСЕР, AfCFTA тощо, дозволяють країнам поєднати вигоди відкритості з елементами захисту власних інтересів [58, с. 33-40]. Тобто, адаптація національної економіки України до нових реалій з усім спектром потрясінь означає одночасну інтеграцію у глобальні ринки товарів, капіталу, технологій та інтеграція у регіональні структури, насамперед – внутрішній ринок ЄС.

На основі дослідження наукової та практичної літератури, тематичних звітів міжнародних організацій, монографій та аналітики виокремимо основні сучасні

глобальні й регіональні тренди, які визначають вимоги адаптації економіки України до них:

- багатопольярна глобалізація або перехід від домінування одного центру сили до конкуренції кількох геоекономічних полюсів, яким є США, ЄС, Китай та можуть бути інші регіональні блоки;

- геоекономічна фрагментація, що означає підвищення ролі таких інструментів як торговельні бар'єри, санкції, friend-shoring, переорієнтація ланцюгів постачання;

- цифрова трансформація – ще один тренд, що впливає на формування цифрових ринків, платформ, зростання ролі великих даних і кібербезпеки;

- «зелений» перехід означає посилення кліматичної політики, зокрема це стосується політики ЄС, який розробив впроваджує рішення EU Green Deal та CBAM, які стосуються експортерів металу, цементу, добрив;

- переорієнтація глобальних ланцюгів доданої вартості – це розміщення виробництв ближче до ринків збуту, зростання вимог до стійкості та безпеки поставок.

Щоб адаптуватися до даної дійсності, Україна має адаптуватися системно – вибудувати стратегічну модель розвитку, що систематично реагує на кризи і вирішує їх наслідки.

Основні напрями адаптації національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації представлено в табл. 3.4.

Пояснимо запропоновані напрямки більше і сформулюємо конкретні дії:

1. Напрями інституційного та управлінського вдосконалення

- сформувати послідовну та стабільну модель економічного управління, що забезпечує довіру суб'єктів господарювання до державних рішень;

- збезпечити реальне функціонування принципу верховенства права шляхом системного зниження корупційних ризиків і гарантування недоторканності прав власності;

- підвищити інституційну спроможність держави через впровадження сучасних цифрових механізмів публічного адміністрування.

Таблиця 3.4.

Основні напрямів адаптації національної економіки України до сучасних
тенденцій глобалізації та регіоналізації

Напрямок адаптації	Зміст та основні заходи	Очікуваний результат
Інтеграція у світову економіку	Участь у міжнародних економічних організаціях, виконання угод СОТ, Угоди про асоціацію з ЄС	Розширення доступу до зовнішніх ринків, зростання експорту
Регіональна економічна інтеграція	Поглиблення співпраці з ЄС, участь у регіональних ініціативах – Тримор'я, транскордонне співробітництво	Посилення економічної безпеки та регіонального розвитку
Диверсифікація зовнішньої торгівлі	Зменшення залежності від окремих ринків і товарів, пошук нових торговельних партнерів	Стійкість економіки до зовнішніх шоків
Структурна модернізація економіки	Розвиток високотехнологічних і наукоємних галузей, зменшення сировинної спрямованості	Підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку
Залучення іноземних інвестицій	Покращення інвестиційного клімату, захист прав інвесторів, розвиток державно-приватного партнерства	Прискорення економічного зростання та оновлення виробництва
Інноваційний розвиток	Підтримка стартапів, цифровізація економіки, розвиток ІТ-сектору та R&D	Формування економіки знань
Розвиток людського капіталу	Інвестиції в освіту, науку, професійну підготовку, адаптація кадрів до глобального ринку праці	Підвищення продуктивності праці
Адаптація економічної політики до глобальних стандартів	Гармонізація законодавства з міжнародними нормами, реформування фінансової системи	Прозорість та стабільність економічного середовища
Зміцнення економічної безпеки	Захист національних виробників, енергетична незалежність, управління ризиками глобалізації	Зменшення вразливості економіки
Сталий розвиток та «зелена» економіка	Енергоефективність, відновлювані джерела енергії, екологічні стандарти	Довгострокове зростання та екологічна безпека

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

2. Напрями зовнішньоекономічної та інтеграційної політики

– поглибити адаптацію національної економічної системи до правового та регуляторного простору Європейського Союзу;

- активніше використовувати потенціал регіональних інтеграційних форматів і програм прикордонного співробітництва;

- розширити інструментарій економічної дипломатії як засобу просування інтересів українських виробників на зовнішніх ринках.

3. Напрями структурного підвищення конкурентоспроможності

- стимулювати трансформацію економічної структури в напрямі розвитку високотехнологічних та наукоємних секторів;

- сприяти включенню малих і середніх підприємств у міжнародні виробничі мережі та ланцюги створення вартості;

- формувати регіональні точки економічного зростання шляхом розвитку міжгалузевих і спеціалізованих кластерів.

4. Напрями інвестиційної та фінансової політики

- запровадити комплексні механізми заохочення інвестиційної діяльності, зокрема через фіскальні та регуляторні стимули.

- розширювати можливості внутрішніх джерел капіталу шляхом розвитку фінансових ринків і довгострокових інструментів фінансування.

- посилювати взаємодію з міжнародними фінансовими організаціями для мобілізації ресурсів розвитку.

5. Напрями формування та утримання людського потенціалу

- Орієнтувати освітню політику на підготовку кадрів, конкурентоспроможних у глобальному економічному середовищі.

- розвивати системи безперервного навчання та професійної адаптації до змін на ринку праці.

- створювати соціально-економічні умови, що сприятимуть поверненню кваліфікованих фахівців і скороченню еміграційних втрат.

6. Напрями технологічного та цифрового розвитку

- забезпечити прискорений розвиток цифрових сегментів економіки та впровадження технологій четвертої промислової революції;

- підтримувати інноваційну активність через розвиток стартапів і механізмів партнерства між державою та бізнесом;
- сприяти включенню вітчизняних компаній до міжнародних дослідницьких і технологічних мереж.

7. Напрями просторового та регіонального розвитку

- посилити економічну самодостатність регіонів шляхом розширення їх фінансових можливостей;
- розвивати транспортно-логістичну інфраструктуру як основу територіальної інтеграції та економічної мобільності;
- реалізовувати диференційовані політики з метою зменшення регіональних соціально-економічних дисбалансів.

8. Напрями забезпечення економічної стійкості та сталого розвитку

- мінімізувати вразливість економіки шляхом диверсифікації енергетичних джерел і підвищення рівня енергетичної автономії;
- інституціоналізувати принципи сталого розвитку та ESG у державній економічній політиці;
- підвищувати здатність національної економіки протистояти глобальним шокам, кризовим явищам і геополітичним загрозам.

Впровадження запропонованих заходів буде більш успішним, якщо ми доповнимо рекомендації конкретними прикладами з світової практики – табл. 3.5.

Таким чином, для України адаптація до нової геоекономічної реальності є складним і багатовимірним процесом. Він торкається всіх сфер економічної діяльності, супроводжується значними інституційними, макроекономічними, безпековими та соціально-демографічними ризиками. З метою підвищення конкурентоспроможності та довгострокової економічної стійкості держави Україна обирає євроінтеграційний вектор розвитку економіки, активну участь у регіональних економічних форматах, обов'язковий розвиток інноваційного потенціалу та людського капіталу.

Таблиця 3.5.

Порівняльна таблиця напрямів розвитку: Україна та міжнародний досвід

Напрямок	Україна, рекомендовано	Європейський Союз	Польща	Південна Корея
Інституційне та управлінське вдосконалення	Цифровізація держуправління, судова та антикорупційна реформа	Електронне врядування, регуляторна передбачуваність	Інституційні реформи після вступу до ЄС	Сильна роль держави у стратегічному плануванні
Міжнародна та регіональна інтеграція	Євроінтеграція, транскордонне співробітництво	Єдиний ринок, митний союз	Інтеграція в ланцюги виробництва ЄС	Широка мережа угод про вільну торгівлю
Підвищення конкурентоспроможності	Перехід до інноваційної моделі, розвиток МСП	Smart specialization, підтримка інновацій	Індустріалізація та експортна орієнтація	Фокус на високотехнологічні галузі
Інвестиційна та фінансова політика	Стимулювання ПП, співпраця з МФО	Структурні та інвестиційні фонди	Спеціальні економічні зони	Державне довгострокове фінансування
Людський капітал	Освіта, перекваліфікація, повернення мігрантів	Erasmus+, Horizon Europe	Технічна та професійна освіта	Орієнтація на STEM і інженерію
Інноваційний і цифровий розвиток	Стартапи, Індустрія 5.0, цифрова економіка	Digital Single Market, AI Act	ІТ-аутсорсинг, цифрові послуги	Лідерство у 5G та смарт-промисловості
Регіональний розвиток	Децентралізація, інфраструктурні проекти	Політика згуртованості	Інфраструктурна модернізація	Індустріальні регіональні кластери
Економічна безпека та сталий розвиток	Енергетична диверсифікація, ESG	Європейський зелений курс	Поетапна енергетична трансформація	Стратегія «Green Growth»

Джерело: узагальнено та систематизовано автором на основі наукових досліджень 2021-2025рр.

Все зазначене створить для країни передумови ефективно інтеграції в світовий та регіональний простори. Тобто, успішна інтеграція України в нову геоекономічну

систему потребує комплексного підходу, що одночасно поєднує інституційні реформи, структурну модернізацію економіки, активну зовнішньоекономічну політику та забезпечення економічної безпеки. Так вдасться не тільки мінімізувати негативні наслідки глобальних трансформацій, а й використати їх як можливість для формування сучасної, інноваційно орієнтованої моделі розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Встановлено, що трансформація світової економіки в умовах нової геоекономічної реальності відбувається через відхід від універсальної ліберальної моделі глобалізації до фрагментованої, багатопольярної та безпеково орієнтованої системи. Сучасні економічні процеси дедалі тісніше поєднуються з геополітичними чинниками, технологічним суперництвом і стратегічними інтересами держав. Ключовими проявами цієї трансформації є геоекономічна фрагментація, перебудова глобальних ланцюгів доданої вартості, зростання ролі державного регулювання, цифровізація та посилення безпекової парадигми. Для України така реальність формує одночасно значні виклики та можливості.

Прогнозний аналіз засвідчив, що у середньо- та довгостроковій перспективі регіональні економічні угруповання перетворюються на ключові елементи нової геоекономічної архітектури світу. Вони виконують не лише функцію лібералізації торгівлі, а й роль стабілізуючих центрів економічної, виробничої та регуляторної координації. До 2030-2040рр. очікується подальше зростання кількості та якості регіональних угод із посиленням цифрових, екологічних і безпекових положень, що свідчить про трансформацію глобалізації у регіоналізовану та більш керовану форму. У цих умовах для держав стратегічно важливим стає активне включення до регіональних блоків і адаптація національної політики до нових інтеграційних правил і стандартів.

Обґрунтовано, що адаптація національної економіки України до сучасних тенденцій глобалізації та регіоналізації потребує комплексної, стратегічно узгодженої моделі розвитку. Така модель має поєднувати євроінтеграційний вектор, структурну модернізацію, інституційні реформи та зміцнення економічної безпеки. Реалізація окреслених напрямів створює передумови для підвищення конкурентоспроможності, стійкості та ефективного включення України в нову геоекономічну систему, трансформуючи глобальні виклики у довгострокові можливості розвитку.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено, що глобалізація є динамічним, багатовимірним та адаптивним процесом, який не припиняється в умовах криз і геоекономічної фрагментації, а зазнає якісної трансформації. Сучасний етап глобалізації характеризується поєднанням високого рівня міжнародної взаємозалежності з посиленням безпекових, регуляторних і цифрових обмежень, що зумовлює формування більш селективної та регіоналізованої моделі світового розвитку.

Доведено, що регіоналізація виступає ключовим структурним елементом сучасної світової економіки та важливим механізмом адаптації до зростання глобальної нестабільності. Вона сприяє поглибленню економічної інтеграції, формуванню регіональних ланцюгів доданої вартості та підвищенню стійкості національних економік. Для України регіоналізація у межах європейського інтеграційного простору є стратегічною основою включення у світове господарство.

Обґрунтовано, що глобалізація та регіоналізація перебувають у стані взаємодоповнюваності, а не протистояння. Регіоналізація виконує одночасно функцію поглиблення глобальної інтеграції та механізму зниження вразливості до глобальних економічних і безпекових ризиків, формуючи модель багаторівневої, фрагментованої глобалізації.

Встановлено, що дослідження глобалізаційних процесів потребує комплексного методологічного підходу, який поєднує кількісні та якісні методи аналізу. Застосування індексних, статистичних і інституційних інструментів дозволяє адекватно оцінювати рівень і якість інтеграції країн у світову економіку, а також виявляти структурні зміни у глобальних процесах.

Виявлено, що у XXI столітті глобалізація зберігає високий рівень економічної взаємозалежності за умов уповільнення темпів зростання міжнародної торгівлі та

інвестицій. Цифровізація, регіоналізація та трансформація ланцюгів доданої вартості формують більш гнучку й адаптивну модель розвитку світової економіки.

Порівняльний аналіз регіональних інтеграційних об'єднань (ЄС, USMCA, АСЕАН, МЕРКОСУР) засвідчив, що ефективність регіоналізації визначається рівнем інституційної зрілості, економічної взаємодоповнюваності країн та їх включеністю у виробничі ланцюги, а не лише кількістю укладених угод.

Доведено, що участь України у глобалізаційних і регіоналізаційних процесах характеризується високою відкритістю економіки та посиленням європейського інтеграційного вектора. В умовах воєнних і геополітичних викликів регіоналізація в межах ЄС стала ключовим механізмом збереження зовнішньоекономічних зв'язків і стабілізації економіки.

Встановлено, що нова гео економічна реальність формує модель світової економіки, орієнтовану на безпеку, стратегічну автономію та технологічний суверенітет. Для України це зумовлює необхідність перегляду зовнішньоекономічної стратегії, диверсифікації зв'язків і посилення ролі держави в економічному розвитку.

Обґрунтовано, що у середньо- та довгостроковій перспективі регіональні економічні угруповання розвиватимуться в умовах поєднання відкритої інтеграції та блокової конкуренції, де визначальними чинниками стануть цифрові технології, «зелена» трансформація та безпекові пріоритети.

Зроблено висновок, що формування адаптивної економічної моделі є ключовим завданням для України в умовах трансформації світової економіки. Євроінтеграція, структурна модернізація, розвиток інновацій і людського капіталу створюють передумови для підвищення конкурентоспроможності, економічної стійкості та ефективного включення України у світовий і регіональний економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гузенко І. Ю. Глобальна економіка : навчальний посібник. Дніпро : НТУ «ДП», 2023. 170 с. URL: <https://surl.li/kbbwrf>.
2. KOF Swiss Economic Institute. KOF Globalisation Index (оновлено 12.12.2024). URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.
3. Kali R., Reyes J. The architecture of globalization: a network approach to international economic integration. *Journal of International Business Studies*. 2007. Vol. 38, No. 4. P. 595-620. DOI: 10.1057/palgrave.jibs.8400286. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.jibs.8400286>.
4. OECD. *Deglobalisation? The reorganisation of global value chains in a changing world*. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: <https://surl.li/kibtfn>.
5. Altman S. A. et al. *DHL Global Connectedness Tracker: November 2024*. 2024. URL: <https://surl.li/ioljnj>.
6. Кістерська Л. Передумови формування багатополлярної моделі світового господарства в умовах взаємозалежності глобалізації та регіоналізації. Економіка України. 2021. № 8. С. 68-83. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/article/view/2021-08-8>.
7. Baldwin R. та ін. The State of Globalisation : VoxEU eBook. London : CEPR Press, 2025. URL: https://cepr.org/system/files/publication-files/255049-the_state_of_globalisation.pdf.
8. De-globalisation – a new world order? *Intereconomics*. 2022. Vol. 57. No. 6 (November-December). P. 337-343. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/6/article/de-globalisation-a-new-world-order.html>.

9. Зінченко В.В. Глобалізація і глобалістика : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 428 с. URL: <https://ns2000.com.ua/wp-content/uploads/2019/11/Hlobvalizatsiia-i-hlobalistyka.pdf?>.

10. Белей С.І., Бойда С.В., Колосінська М.І. Глобальна економіка : навч. посіб. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2020. 320 с. URL: <https://surl.li/yfbrpx>.

11. Радзієвська С.О. Регіоналізація світової економіки як суперечливий шлях її трансформації у глобальну економіку. Молодий вчений. 2022. № 6 (106). С. 118-126. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-26>.

12. Guryanova A. V. Digital globalization as a result of modern economic development. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*. 2021. Vol. 114. P. 885-892. DOI: <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.04.02.94>.

13. Regionalization vs Globalization: Future Direction of Trade? World Economic Forum. 2021. <https://www.weforum.org/stories/2021/07/regionalization-globalization-future-direction-trade/>.

14. Regionalization of Global Trade: A New Order in the Making. Global Policy. 2025. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.70033>.

15. Stukalo N., Simakhova A. Global trends in the social economy development and regionalization. *Regional Economy*. 2021. No. 34(1). P. 7-22. DOI 10.33111/iep.eng.2021.34.01.

16. Global Trade Update. December 2022 [Електронний ресурс]. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Geneva : UNCTAD, 2022. URL : https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2022d4_en.pdf.

17. Global Trade Update. December 2023 [Електронний ресурс]. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Geneva : UNCTAD, 2023. URL : <https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2023d3.pdf>.

18. World Trade Statistical Review 2024 [Електронний ресурс] / World Trade Organization. Geneva : WTO, 2024. URL : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/world_trade_statistics_e.htm.

19. Global Trade 2025: Resilience under pressure [Електронний ресурс] / United Nations Conference on Trade and Development. Geneva : UNCTAD, 2025. URL : <https://unctad.org/publication/global-trade-update-october-2025-global-trade-remains-strong-despite-policy-changes-and>.

20. Global Trade Outlook and Statistics 2025 [Електронний ресурс] / World Trade Organization. Geneva : WTO, 2025. URL : https://www.wto.org/english/news_e/news25_e/stat_07oct25_e.pdf.

21. World Investment Report 2022 : International tax reforms and sustainable investment [Електронний ресурс]. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2022. URL : <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022>.

22. World Investment Report 2023 : Investing in sustainable energy for all [Електронний ресурс]. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2023. URL : <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>.

23. World Investment Report 2024 : Investment facilitation and digital government [Електронний ресурс]. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2024. URL : <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024>.

24. Global Investment Trends and Prospects 2025 [Електронний ресурс]. Geneva : United Nations Conference on Trade and Development, 2025. URL : <https://unctad.org/publication/global-investment-trends-and-prospects-2025>.

25. International Direct Investment Statistics [Електронний ресурс] / Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris : OECD, 2025. URL : <https://www.oecd.org/investment/statistics.htm>.

26. UNCTAD. *World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government (Overview)*. 2024. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_overview_en.pdf.

27. World Trade Organization (WTO). *World Trade Statistics 2024* (сторінка зі зведеними показниками). 2024. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/world_trade_statistics_e.htm.

28. Кобилянська Л.М., Каїра Л.Г. *До питань розвитку інтеграційних процесів в умовах глобалізації. Економічний простір.* 2020. №156. С. 37-40. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-6>.
29. Запухляк В. З., Живко М. А. Глобальний економічний прогрес в умовах фрагментації світу. *Регіональна економіка.* 2022. № 4(106). С. 87-99. DOI: 10.36818/1562-0905-2022-4-10..
30. Європейська та глобальна регіональна інтеграція : підручник / за ред. А. Крисоватого та М. Лизун. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2023. 295 с.
31. Gammadigbe V. *Is Regional Trade Integration a Growth and Convergence Engine in Africa?* IMF Working Paper WP/21/19. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2021. 40 с. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/wp/2021/english/wpiea2021019-print-pdf.pdf> (дата звернення: 12.12.2025).
32. Ogola C. *Potential and Challenges of Regional Integration in the Political Economy of Africa. JENER Journal of Empirical and Non-Empirical Research.* 2025. Vol. 5, Issue 3. P. 25-31. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16731290>.
33. Qiu J. *Research on Policy Coordination and Benefit Distribution in Regional Economic Integration. SHS Web of Conferences.* 2025. Vol. 213:01015. DOI: 10.1051/shsconf/202521301015. URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2025/04/shsconf_messd2025_01015.pdf.
34. Ghaith Z., Wagner D. *The Impact of Cultural Factors on International Trade: An Empirical Analysis. International Economics and Economic Policy.* 2025. Vol. 22, Issue 3. P. 1-45. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10368-025-00670-y>. URL: <https://islandscholar.ca/sites/default/files/2025-08/ghaith2025.pdf>.
35. Pindi M. *The Role of Supply Chain and Logistics in Globalization and Interconnectivity. European Journal of Computer Science and Information Technology,* 2025, Vol. 13, No. 18, pp. 65-75. DOI: <https://doi.org/10.37745/ejcsit.2013/vol13n186575>.

36. Осіпова Л. Глобалізація та регіоналізація: взаємодія в сучасній світовій економіці. *Економічний простір*. 2025. Вип. 202. С. 208-215. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.202.208-215>.

37. Дугієнко Н. О., Дугієнко О. Е. Пріоритети міжнародної економічної діяльності України: глобальний та регіональний аспекти. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-9>.

38. Гуткевич С. О. та ін. Міжнародна економіка : підручник. 2021. С. 291-294. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2fmb_finansy/Mizhnarodna-ekonomika-pererobleno-2021-Do-druku.pdf.

39. Плотніков О. В. Фрагментація світової економіки: ризиковий аспект. *Економіка України*. 2023. № 7 (740). С. 31-42. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.07.031>.

40. Крисоватий А., Лизун М. (ред.) Європейська та глобальна регіональна інтеграція : підручник. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2023. 295 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstreams/0cb2ff5e-2d55-435c-af1b-039e0d57ff48/download>

41. Сіденко В. Співвідношення глобалізації та локалізації економічних процесів в умовах зростання глобальних ризиків. *Economic theory*. 2021. № 3. С. 72-90. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.072>.

42. Kataryniuk I., Pérez J., Viani F. (De-)Globalisation of trade and regionalisation: a survey of the facts and arguments. *Banco de España. Documentos Ocasionales*. 2021. No. 2124. 35 p. URL: <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadas/DocumentosOcasionales/21/Files/do2124e.pdf>.

43. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях [текст] підруч. / Ю. Г. Козак. К.: Центр учбової літератури, 2017. 228 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kozak_Yurii/Mizhnarodna_ekonomika_v_pytanniakh_ta_vidpovidiakh.pdf.

44. Глобальна економіка : навч. посіб. / О. В. Довгаль, У. Я. Андрусів, О. В. Ткаліч, О. С. Павленко. Івано-Франківськ: ФОП Супрун В.П., 2019 262 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5469/1/Globalna%20ekonomika.pdf>.

45. Стучинська Н.П. Рівень глобалізації: кількісне обґрунтування якісних трансформацій [Електронний ресурс]. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 10. С. 22-26. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2017/22.pdf. (дата звернення: дд.мм.рррр).

46. Dreher A., Gaston N., Martens P. *Measuring Globalisation: Gauging Its Consequences*. Springer, 2022. 320 с. URL: https://welfens.wiwi.uni-wuppertal.de/fileadmin/welfens/daten/Materialien/Measuring_Globalisation__Gauging_Its__Consequences.pdf.

47. Gygli S., Haelg F., Potrafke N., Sturm J.-E. The KOF Globalisation Index – revisited. *Review of International Organizations*. 2023. Vol. 18. P. 543-574. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11558-022-09459-5>.

48. World Bank. Global Economic Prospects: Spillovers amid weak growth. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>.

49. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>.

50. Eidgenössische Technische Hochschule Zürich. KOF Globalisation Index. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>.

51. World Bank. Trade (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS>.

52. World Bank. Foreign direct investment, net inflows (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>.

53. World Bank. GDP (current US\$). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.

54. World Trade Organization (WTO). Regional Trade Agreements – Facts & Figures. Geneva, 2025. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm.

55. World Trade Organization (WTO). RTAs currently in force (by year of entry into force), 1948-2025. URL: <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>.

56. Антипенко Н., Почерніна Н., Васильківський Д. Глобалізація та її вплив на міжнародні економічні відносини. Економіка та суспільство. 2024. № 59. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-59-2. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3345>.

57. Shkurat M. (та ін.). Globalization processes and the economy of Ukraine (назва скорочено). Modern Economics. 2023. № 41. С. 163-169. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/41-2023/shkurat.pdf>.

58. Вплив багатопольярної глобалізації на зовнішню торгівлю України : колективна монографія / за ред. Т. О. Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Електрон. ресурс. К., 2024. 330 с. URL: <https://ief.org.ua/publication/monohrafi/2024/vplyv-bahatopoljarnoi-hlobalizacii-na-zovnishnu-torhivlu-ukrainy>.

59. Aiyar S., Ilyina A., Garcia-Saltos R. та ін. Geo-Economic Fragmentation and the Future of Multilateralism. IMF Staff Discussion Note SDN/2023/001. Washington, DC : International Monetary Fund, 2023. 72 p.

60. Цифрова економіка як фактор економічного зростання держави : колективна монографія / за ред. О. Л. Гальцової. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 360 с.

61. Заячківська О. Аналіз та фактори впливу фінансово-економічної безпеки страхової організації. Економіка та суспільство. 2025. Економіка та суспільство, (77). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-18>.

62. Geoeconomic fragmentation threatens food security and clean energy transition. IMF Blog. 03.10.2023. URL:

<https://www.imf.org/ru/blogs/articles/2023/10/03/geoeconomic-fragmentation-threatens-food-security-and-clean-energy-transition>.

63. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року : аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. 29.01.2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku>.

64. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік : експрес-випуск Державної служби статистики України від 14.02.2025. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk>.

65. Глобалізаційні процеси у світовій економіці: виклики та можливості для України : колективна монографія / за заг. ред. О. О. Борзенко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Електрон. дані. Київ, 2022. 264 с.

66. World Trade Report 2024. Trade and Inclusiveness. How to Make Trade Work for All. – Geneva : World Trade Organization, 2024. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtr24_e/wtr24_e.pdf.

67. Larch M., Yotov Y. V. Regional Trade Agreements: What Do We Know and What Do We Miss? FIW Policy Brief. 2024. No. 64. URL: <https://www.fiw.ac.at/en/publications/fiw-pb-64-regional-trade-agreements-what-do-we-know-and-what-do-we-miss>.

68. World Trade Organization. Regional Trade Agreements – WTO RTA Database & Facts and Figures. 2025. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm ; <https://rtais.wto.org>.

69. Murakami Y. Do Deep Regional Trade Agreements Facilitate Production Networks Trade in Latin America and the Caribbean? Discussion Paper, 2023. URL: <https://ideas.repec.org/p/kob/dpaper/dp2023-09.html>.

70. Manguera M. C. R. Bytes and Borders: Digital Trade-Related Provisions in Regional Trade Agreements. 2024. Презентаційні матеріали АБР. URL:

https://aric.adb.org/pdf/events//attn/202409/05%20Revised%20Mark%20Carmelo%20Manguera_DTPs%20in%20RTAs_20241104.pdf.

71. Asian Economic Integration Report 2025. Manila : Asian Development Bank, 2025. URL: https://aric.adb.org/pdf/aeir/AEIR2025_complete.pdf.

72. ASEAN Economic Integration Brief highlights 2025 milestones and strategic direction towards 2030. – ASEAN Secretariat News, 28.07.2025. URL: <https://asean.org/asean-economic-integration-brief-highlights-2025-milestones-and-strategic-direction-towards-2030>.

73. Wang Y. S. Regional Economic Integration and Belt and Road Cooperation in the Context of Global Fragmentation : dissertation. Odesa National Technological University, 2025. URL: https://wunu.edu.ua/svr/disertacia/unshun/WangYoungShun_Diss.pdf.